

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2020

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

REDAKTÖR: Andreas Sandberg

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNR: SK20119

ORIGINAL: New Normal

TRYCK: Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm 2020

ISSN: 2000-1088

BESTÄLL FLERA EXEMPLAR PÅ: <http://webbshop.svenskakyrkan.se>

OBS: Anställda inom Svenska kyrkan:

<http://internwww.svenskakyrkan.se/verksamhetsstod> (välj Webbshop)

KUNDTJÄNST WEBBSHOPEN: tel 0380-55 64 00

FOTO: Magnus Aronson/Ikon

Mijjömärkt trycksak, 3041 0001

Vinnare av:

Svenska Publishing-Priset 2012

Innehåll

Förord	5
KAPITEL 1	
Bortom pandemin: Om corona, kultur och klimat	7
KAPITEL 2	
Kommunikation som mission – synlig men ändå osynlig.....	21
KAPITEL 3	
Mätbara underlag för diakonala verksamheter i församling: hur och varför?.....	41
KAPITEL 4	
Medlemmars flyttmönster och utträden ur Svenska kyrkan – finns det samband?	59
KAPITEL 5	
Effekter av höjda kyrkoavgifter på utträden	73
KAPITEL 6	
Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2019.....	81

Förord

Förändringar i vår omvärld medför ständigt nya utmaningar för Svenska kyrkan och oss som på olika sätt verkar inom dess organisation. Detta år, 2020, har utbrottet av coronapandemin tydliggjort det på ett alldeles särskilt sätt. Syftet med *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020* är att presentera ett antal kortare artiklar som kan vara ett stöd vid beslut och bidra till vidare reflektion bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda.

Nyckeln till Svenska kyrkan spänner över ett antal områden som på olika sätt anknuter till arbetet i församlingar och pastorat. I flertalet fall är innehållet baserat på beskrivningar och analys av statistik och andra faktaunderlag om Svenska kyrkans verksamhet och medlemmar. Men årets Nyckel inleds med en mer reflekterande text om vad den pågående pandemin kan betyda för hur vi ser på den värld som omger oss.

Ett viktigt syfte med *Nyckeln till Svenska kyrkan* är också att stimulera kyrkligt aktiva att söka kunskap och göra egna analyser utifrån förhållanden på den lokala nivån i den egna församlingen. I det sammanhanget är de statistiksidor som du hittar på Svenska kyrkans intranät ett användbart verktyg. Här finner du en översikt av statistik, undersökningar och andra rapporter som du kan behöva i ditt arbete: <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor>.

Min förhoppning är att årets Nyckel kan bidra till reflektion kring de utmaningar och möjligheter vi har att hantera framöver.

Helén Ottosson Lovén

Generalsekreterare

Kapitel 1

Bortom pandemin: Om corona, kultur och klimat

MIKAEL KURKIALA

Det började som en skakning på nedre däck.
Den fyllde oss väl mer med häpnad än med skräck.
Vi förstod aldrig riktigt orsaken till att fartyget sprungit läck.
Man hade sagt oss att detta var världens modernaste, osänkbara skepp.

Mikael Wiehes *Titanic (Andraklasspassagerarens sista sång)* från 1978 har fått en ny och obehaglig aktualitet. Bilden av en sjunkande lyxkryssare talar direkt till vår tid. Hotbilder omger oss på alla håll. Larmrapporter talar om en sjätte massutrotning av djur- och växtarter (den förra ägde rum för omkring 66 miljoner år sedan) och förödande och irreversibla klimatförändringar som inom loppet av någon generation kommer att förändra vår planet till oigenkännlighet. De som förnekar människans roll i klimatförändringarna blir allt färre och allt mer sekteristiska. Till denna krympande skara hör dessvärre många av världens mäktigaste män (mer sällan kvinnor), regeringar, företag och penningstarka lobbyister.

I motsats till Titanics kapten som gick under med sitt skepp och i dödsögonblicket måste ha rannsakat sina handlingar och ångrat sina misstag, förnekar de krafter som styrt oss till den ekologiska och humanitära katastrof vi nu står inför allt ansvar. Ja, de framställer isberget som en illusion och tolkar skeppets krängningar som den naturliga rörelsen hos ett ångfartyg i krabb sjö.

Och hur agerar vi, dess passagerare, i den pågående katastrofen? Kämpar vi i panik för vår överlevnad eller hemfaller vi åt likgiltighet eller förnekelse? Går vi till baren och tar ett sista "gratis glas champagne"? Eller lyssnar vi andäktigt när fartygsorkestern en sista gång spelar "Närmare Gud till Dig"? Försöker vi rädda oss själva i första hand eller träder andra värden, andra liv, i förgrunden? Och kan vi verkligen lasta kaptenen för att ha tagit oss hit, till detta svarta

vatten? För hjälpte vi inte själva till och skyfflade kol de gånger fartyget tappade fart?

Och när erfor vi egentligen den där första skakningen på nedre däck? Var de kanske när den sista av uppskattningsvis fyra miljarder nordamerikanska vandringsduvor, som ännu i mitten av 1800-talet migrerade över skogsland och slätter, utrotats? Eller var den signalen för subtil? År 1914, samma år som den sista vandringsduvan dog i en bur, bröt Det stora kriget ut, det krig som skulle komma att beröva mänskligheten miljontals liv och krossa drömmen om en ny skön värld. Kunde vi då börja ana att katastrofer kanske inte var tillfälliga dikeskörningar på den väg vi vant oss vid att kalla "utveckling" utan integrerade och ofrånkomliga delar av den? Eller dröjde det ytterligare några årtionden, tills portarna till förintelselägren öppnades och vi inte längre kunde vända bort blicken från den avgrund som döljer sig i människosjälen?

Det år då jag skulle fylla fjorton släpptes låten *We've got to do it now* med det engelska bandet *New Seekers*. Refrängen gick så här:

We've got to do it now, we can't go on forever
 Fouling up the streams, the rivers and the sea
 You know we've got the power if only we would use it
 But if we don't, I see the end of you and me

"Du vet, vi har makten om vi bara ville använda den. Om vi inte gör det, är det slutet för dig och mig". Detta var inget obskyrt band på vänsterkanten. Detta var "mainstream"-pop som toppade låtlistorna 1974. Det har gått 46 år sedan dess. Insikten om den moderna fossilekonomins, den ohämmade konsumtionens och den eviga tillväxtens ohållbarhet är inte ny. Skakningar och muller har fortplantats genom skrovet i decennier, ja, i sekler. Vi har mycket länge vetat, eller åtminstone anat, att vi är på väg mot en bortre gräns, en vägg, en avgrund.

Men människan är dålig på att lyssna. Det har hon alltid varit. Fråga de gamla profeterna, de som påtalade obekväma sanningar och som därför förhånades och fördrevs eller dödades. När profeten Jeremia ställer frågan "Varför är landet fördärvat, förbränt som en öken där ingen färdas?"¹ vill ingen svara eller lyssna. Peter Halldorf skriver: "[M]änniskohjärtat excellerar i förnekelse och profeten hånas när han förutspår att den jord som ännu grönskar kommer att förvandlas till en ödemark som sträcker sig från horisont till horisont [...] Det är denna halsstarrighet, oviljan till omvändelse, som får skapelsen

1 Jer 9:12

att sörja. Människans dårskap förvandlar jorden till en ödemark”.²

Och när den förestående klimatkollapsen påtalas av en ung miljöaktivist som Greta Thunberg avfärdas hon av starka krafter som psykiskt labil, förledd och manipulerad. Den amerikanske pastorn Robert Jeffress, som är både andlig rådgivare till president Donald Trump och en hängiven tillskyndare av hans politik, avfärdar Greta Thunbergs varningar med hänvisning till en passage ur Första Moseboken:

Gud sade till Noa och hans söner: ”Jag upprättar nu ett förbund med er och era efterkommande och med alla levande varelser som finns hos er, fåglar, boskap och alla vilda djur, alla som gick ut ur arken. Jag skall upprätthålla mitt förbund med er: aldrig mer skall det hända att alla varelser utplånas av flodens vatten, aldrig mer skall en flod ödelägga jorden.”³

Jeffress tolkar detta som ett löfte från Gud om att polarisarna inte kommer att smälta och att den samlade vetenskapliga expertis som Thunberg hänvisar till därför har fel.⁴ Den amerikanske presidenten Donald Trumps uppmaning till Greta Thunberg (och i förlängningen till alla andra engagerade ungdomar) är lika substanslös som kortfattad: ”Greta måste jobba med sin ilska, och sedan gå på en gammal hederlig film med en kompis! Ta’t lugnt Greta, ta’t lugnt!” skrev Trump på Twitter i samband med Thunbergs besök i USA hösten 2019.⁵

Donald Trump och evangelikala högerkristna är kanske lätta att avfärda för sin ignorans och arrogans men frågan är om de, förutom i argumentationsteknik och ordval, på ett *avgörande* sätt skiljer sig från majoriteten av inflytelserika politiska och ekonomiska aktörer också i vårt eget land. För i grund och botten är Trumps uppmaning till Greta densamma som riktas till var och en av oss från dem som har den politiska och ekonomiska makten: ”Ta’t lugnt. Det ordnar sig. Vi har tekniken som krävs för en ”grön omställning”. Det enda som egentligen måste ändras är var vi hämtar den energi som håller igång våra bilar och flygplan och våra industrier och hushållsapparater.”

Och under detta ligger ett implicit och därför outtalat antagande: ”Och dessutom har vi inget val. Det finns inga alternativ till tekniska lösningar. Vilka skulle det vara? Att avstå från

2 Peter Halldorf. De glömde sin viloplats: Om den platslösa människan och den ekologiska krisen. Mikael Kurkiala (red). *Var du är är vad du är?* Tidens tecken (2), Artos Academic, 2017.

3 1 Mos: 9: 8–17

4 <https://www.newsweek.com/robert-jeffress-greta-thunberg-rainbow-flood-climate-1461326> (hämtad 2020-06-21).

5 ”Greta must work on her Anger Management problem, then go to a good old-fashioned movie with a friend! Chill Greta, Chill!”

konsumtionssamhällets välsignelser? Självförsörjning? Tillbaka till stenåldern? Vi måste vara realister. Vi kanske letar på fel ställe efter lösningen på framtidens problem men vi letar på det enda ställe vi kan – under den enda gatlykta som är i bruk och på den enda punkt som därför är upplyst.”

*

I den dominerande ekonomisk-politiska världsbilden kan snart sagt allt ifrågasättas – klimatvetenskapen, historiska och biologiska fakta, sambandet mellan tillväxt och fattigdom – men inte detta: tillväxtideologin. Allt är förhandlingsbart utom denna ideologi och de premisser den vilar på.

”Natur” och ”kultur” har därför bytt plats. Kultur har traditionellt sett förståtts som något människan skapar – sådant som ritualer, filosofier, konst och samhällsskick – och som hon därför kan förändra. Naturen, däremot, har definierats i kontrast till kulturen, som det som är givet – sådant som gravitationen, elektromagnetismen och termodynamiken – och som därför till stora delar ligger bortom mänsklig kontroll. Men nu framställs alltså istället en kulturell konstruktion – tillväxtideologin – som given, som den fasta och icke-förhandlingsbara punkt till vilken allt annat måste anpassas. Naturens gränser och bärkraft, däremot, framställs som förhandlingsbara. Kulturen är den nya naturen, naturen den nya kulturen.

Och därför behandlas frågan om klimatförändringar fortfarande, och inte minst bland dem som innehar enorma ekonomiska resurser och världslig makt, som en trosfråga.

Trots att påminnelserna om tillväxtideologins ohållbarhet och förödande konsekvenser kommit allt tätare har vi varit oförmögna att ställa om. Vi människor, som är så bra på att ljuga och som skriver så fantastiska sagor och diktar ihop de mest otroliga myter och litterära epos verkar plötsligt vara oförmögna att kläcka en enda realiserbar idé om hur ett rimligt alternativ till ett samhälle baserat på evig tillväxt och ett omätligt behov av energi ska se ut. Vi har haft svårare att föreställa oss ett liv bortom kapitalismen än ett liv bortom döden. Eller så är det inte förmågan utan viljan som saknas.

Och så har vi, alla varningar till trots, med oförminskad fart tuffat vidare mot den gräns bortom vilken katastrof på katastrof tar vid. En värld av människor på flykt, av ekologisk kollaps, akut brist på dricksvatten, ökenspridning, syrebrist, döda hav, outhärdlig hetta och iskyla, torka, massdöd och hårdnande konflikter. Dessa dystra prognoser bygger inte på uråldriga profetior utan på en samlad naturvetenskaplig bedömning av tillgängliga data. Och de apokalyptiska scenarier dessa prognoser tecknar utspelar sig inte i någon

avlägsen framtid utan kommer att drabba oss själva men i än högre grad våra barn och barnbarn.

Grubblrier som dessa har säkert hållit många av oss vakna en och annan ångestriden natt. Men så har vi hört de trösterika orden och för nattsömnens skull klamrat oss fast vid dem – ”ta’t lugnt, ’chill’, det ordnar sig nog”. Och sedan har vi gått på en gammal hederlig film och kört på igen. Bokat nya resor, tecknat nya inköpslistor, sneplat på nya bilmodeller och fortsatt att drömma om att nästa års lönekuvert ska bli lite fetare än innevarande års så att vi kan öka den privata konsumtionen ytterligare något. Givetvis inte bara för vår skull utan för företagens, för skatteintäkternas och för samhällets gemensamma goda. Vem ska hålla hjulen i rullning om inte jag och du? Tillväxt är inte bara en välsignelse, den är också en plikt. Din och min. Utan den stannar samhället. Och så har vi skingrat nattens orosmoln och lagt i en ny växel och gasat på igen. Framåt, på den Enda vägen.

*

Och så kommer pandemin.

De första rapporterna från Hubeiprovinnsen i Kina når oss i juletid 2019. Eller var det redan tidigare? De handlade om ett virus som spred sig snabbt och förlamade nästan all aktivitet i provinsens huvudstad Wuhan. De flesta av oss fäste nog ingen större vikt vid dem. Det var ju långt borta. Och vi hade hört liknande rapporter förr. Sars. Fågelinfluensa. Zika. Ebola.

Men så upptäcktes det första fallen i Europa. I Finland. Italien. Danmark. Och här hemma i Sverige. I Stockholm, i Åre. Snart talade man om samhällsspridning och vi kunde ana att det var illa. Att coronan var på väg att bli en närvaro, en dimension av det sociala livet.

Inför detta stod vi yrvaket rådvilla. Arbetsplatser stängdes. Semesterresor avbokades. Restaurangerna ekade tomma. Konserter och teaterföreställningar ställdes in. Vattnet i Venedigs kanaler klarnade och kvarteren runt Fontana di Trevi i Rom låg öde. Och vi som på pendeltåg och bussar suttit inkapslade i våra akustiska och ideologiska bubblor blev nu intensivt medvetna om våra medmänniskors närvaro. De angick oss plötsligt, med varje andetag, varje harkling och hostning.

Och bakom det offentliga rummets kulisser utspelade sig en växande tragedi. Människor dog i tusental i ensamhet, berövade sina närmaste just när de hade behövt dem som allra mest, i den enskilda individens mest utsatta stund i livet.

Vi har nog inte varit här förr. I alla fall inte i levande minnen. Utan karta trevar vi oss fram i ett landskap som både är sig likt och fundamentalt förändrat. Vi befinner oss i ett undantag, i ett främmande rum och en okänd tid.

Detta är ett liminalt tillstånd som – liksom sorg, graviditet, separation, karnevaler och fasteperioder – förflyttar individer och kollektiv till ett strukturellt ”mellanrum” där det sociala, och ibland också rättliga, regelverket tillfälligt upphävs. Dessa tillstånd erbjuder en frizon där nya identiteter kan prövas och ta gestalt, nya och ibland förbjudna tankar tänkas och sociala band fördjupas eller omtolkas.

Det liminala tillståndets inneboende ambivalens bäddar för både otrygghet och kreativitet. Genom att ställa människan utanför hennes ”normala” sammanhang utgör liminaliteten en utkikspunkt varifrån samhällets vanligen implicita regelverk och normsystem blir synligt och kritiskt kan granskas. Konventionen förlorar sin auktoritet genom att avslöjas som blott ett av många möjliga sätt att organisera och legitimera mänskliga handlingar. När människan går från nödvändighet till möjlighet öppnas en dörr på glänt mot något annat och nytt. ”There is a crack in everything, that’s how the light gets in”, som Leonard Cohen uttryckte det.

Även om det nog är en överdrift att påstå att Sverige och andra coronadrabbade länder nu befinner sig i ett liminalt tillstånd är det inte bara möjligt utan också rimligt att läsa in liminala *aspekter* i den nya tid vi nu har gått in i.

För det som var otänkbart för några månader sedan är idag en realitet. Flygplanen står parkerade i sina hangarer. Konserter är inställda. Almedalsveckan blev inte av. Uppemot 150 000 festlystna människor dök aldrig upp i Uppsala den sista april detta år. Den riksgrens som skiljer mig från mitt gamla hemland och som fram till i mars var porös som havssvamp har nu petrifierats till en ogenomtränglig mur. Grannar och vänner förlorar sitt levebröd. Vi bevittnar den största minskningen av koldioxidutsläpp sedan andra världskriget samtidigt som Internationella valutafonden förutspår den största ekonomiska nedgången sedan 1930-talet.

*

Den känsla av relativ visshet och förutsägbarhet som vi levt med har skingrats. I dess ställe har det ovetbara och okontrollerbara – alltså just de demoner som vi velat fördriva alltsedan modernitetens genombrott – trätt in. Och kanske är dessa demoner särskilt ovälkomna gäster i en kultur som under decennier utvecklat en alltmer svårartad megalomani och som förlorat ett språk för att tala om det ovetbara och mysteriet som oundgängliga aspekter av livet.

De ekonomiska konsekvenserna av krisen blir allt mer påtagliga. Allt fler företag tvingas permittera när omkostnaderna är större än intäkterna. Statens finanser försämrats. I april 2020 uppger Ekonomistyrningsverket att statens totala utgifter dittills under året ökat med 20,3 procent (65,8 miljarder kronor) jämfört med samma period året innan.⁶ Den förvärrade ekonomiska krisen slår hårt mot individer och familjer. Första veckan i juni 2020 uppgick antalet inskrivna arbetslösa i Sverige till totalt omkring 450 000 personer vilket är en ökning med cirka 34 procent (113 400 personer) jämfört med samma vecka året innan.⁷ Bakom statistiken döljer sig krossade drömmar, slitningar inom familjerna, sömnlösa nätter.

Men allt detta är i strikt mening inte effekter av pandemin som sådan utan av de samhälleliga strategierna för att bekämpa den. När pandemin var ett faktum och allt fler verksamheter började stängas ned ställdes mycket snart frågor om pandemibekämpningens pris stod i rimlig proportion till det värde – enskilda individers hälsa och överlevnad – som den var ämnad att skydda. Skulle kuren komma att orsaka ett större lidande än sjukdomen? Hur stora uppoffringar är en enskild människas liv värt?

Och under dessa frågor ligger andra förborgade: Är vissa liv mer värda än en andra? Hade vi tagit Folkhälsomyndighetens dagliga uppdatering av dödssiffrorna med samma jämnmod och med bibehållet lugn om de döda huvudsakligen hade varit unga människor? Och vad händer med den individualism som vi odlat som en del av vår svenska självbild när vi till synes utan motstånd infogar begrepp som "flockimmunitet" i vår vokabulär?

*

Jag har inte tillräcklig kompetens för att diskutera olika pandemi-strategiers brister och förtjänster. Men en gemensam utmaning för dem alla har varit frågan om uthållighet. Det som är effektivt på kort sikt är kanske ogörligt, och därför ineffektivt, på lång sikt. Och det som är effektivt på lång sikt kräver kanske försakelser som upplevs som oacceptabla på kort sikt.

Men bortom utilitaristiska analyser och effektivitetstänkande öppnar sig djupare och svårare frågor där den rationella kalkylen är till föga hjälp. Detta är etikens område. Jag vill här ta fasta på en form av etik som man med Zygmunt Bauman kunde kalla "helgonets etik"⁸

6 <https://www.esv.se/statens-ekonomi/prognos-och-utfall/utfall-for-statens-budget/utgifter/>

7 https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Arbetsloshet/?gclid=CjoKCQjwz4z3BRcgARIsAES_OVcvXIfX8JogleGJbFOUxs-ByCCblABRnFjseOy4DFu85wmsL15LdMaAky7EALw_wcB

8 Zygmunt Bauman. *Postmodern etik*. Daidalos, 1993

och som alltid står i opposition, eller i varje fall som ett korrektiv, till *varje* ideologi. För medan ideologier vilar på principer som är generaliserbara, är helgonets etik förankrad i det specifika och unikt individuella som aldrig går att generalisera och därför heller aldrig att förvandla till ideologi. Varje ideologi tenderar att subsumera det enskilda under det allmänna och att förlora blicken för det partikulära och unika.

Men i "helgonets" etik finns inget värde högre än det individuella. Människan erhåller inte sitt värde och sin identitet i kraft av att hon tillhör en viss social kategori och kan heller aldrig reduceras till en representant för den. Den enskilda människans värde garanteras istället av en instans bortom den sociala klassifikationen och kulturella föreställningar. I kraft av sin enskildhet uttrycker och förkroppsligar hon en unik och oersättlig version av det mänskliga. En etik som bottnar i en sådan förståelse av människan värjer sig mot varje jämförelse genom att vägra att släppa fokus på det individuella och icke utbytbara.

Och visst är en sådan etik hopplöst opraktisk, oekonomisk och snart sagt omöjlig att efterleva. Men precis så tror jag att en etik i Kristi efterföljd måste fungera – som en bromskloss, en röst som skriker "nej" till varje nödvändighet. Budorden måste vara så formulerade att ingen kan efterleva dem. Etiken måste sikta högre än någon människa kan nå och måste därför alltid revoltera – mot tingens ordning och mot människans bristfällighet.

Etiken måste hävda att *varje* ansikte måste bekräftas, *varje* blick mötas och besvaras. Den måste åberopa det heliga, det icke förhandlingsbara, det som står bortom politiken och ideologierna.

I skenet av en människosyn som tillskriver varje individ ett fullkomligt unikt värde är livet alltid meningsfullt. Varje människa är en värld. Vi vilar i varandras händer. Vi har anförtrotts uppdraget att varsamt bära och till varje pris skydda livets bräcklighet, det allra heligaste, på samma sätt som Maria anförtroddes att bära Kristus i sin kropp och i sina armar.

*

Pandemin visar oss att världen kan förändras. Att det vi trodde var omöjligt var möjligt. Många kloka insikter och goda föresatser har säkert fötts under karantänens vår och sommar. Många vittnar om en mer intensiv upplevelse av naturen. Många vill dröja kvar i undantagstillståndet. Inte helt och hållet, men i någon form. Många av oss har fått syn på något värdefullt – i vardagen, i vårt närområde, i våra relationer. Något av detta vill vi ta med oss. En klarare blick, en större känslighet för nyanser.

Men värderingar och goda föresatser varken föds eller fortlever i ett vakuum. De behöver understödjande strukturer som kan hålla dem vid liv. Men dessa saknas och alla samhälleliga strukturer är riggade för att välkomna oss tillbaka till exakt den tillvaro vi under pandemin för ett ögonblick tagit en paus ifrån. En missbrukare kan under tiden på ett behandlingshem finna motivation och kraft att lägga om sin livsstil, men om det sociala sammanhang han eller hon efter avslutad behandling återinträder i inte bidrar till att hålla motivationen vid liv, utan aktivt uppmuntrar och belönar ett återfall, så är chansen till varaktig förändring försvinnande liten.

Vårt samhälle är så konstruerat att det till varje pris eftersträvar att återgå till just det normaltillstånd som enligt en samstämmig kår av vetenskapsmän och -kvinnor bär på sin egen undergång. Trycket för en återgång till "normaliteten" kommer från såväl allmänhet som från olika ekonomiska intressenter.

Pandemin lär oss något om vår förmåga att förändras, men den lär oss också något om vårt bristande tålamod. Och den lär oss, dessvärre, att djupgående och för vår långsiktiga överlevnad nödvändiga förändringar i vår livsstil nog inte kommer till stånd genom upplysning och utbildning utan genom tvingande nödvändigheter. Årtionden av informationskampanjer, av vetenskapliga rön lättillgängligt förpackade i populärvetenskapliga filmer, artiklar, publikationer och reportage har inte på något nämnvärt sätt lyckats förändra vår omåttliga, omåttliga och ständigt växande konsumtion och vår plundring av jordens begränsade resurser på både andra arters och kommande generationers bekostnad.

En undersökning av attityder till klimatförändringar bland invånare i fyrtio olika länder, publicerad av University of Oxford's Reuters Institute den 17 juni 2020, visar att Sverige, i sällskap av bland annat USA, tillhör de länder i världen där oron för klimatförändringar är som minst. Ungefär hälften av svenskarna bekymrar sig inte över klimatförändringarna i nämnvärd grad.⁹ Den som hoppas på en folklig resning för att förändra vår livsstil i en mer hållbar riktning lär med andra ord få utrusta sig med ett ansenligt tålamod.

Vad denna bekymmerslösa hållning bottnar i kan vara värt att grubbla över. Kanske i önsketänkandet att de 97 procent av alla vetenskapsmän och -kvinnor som hävdar att klimatförändringarna beror på vår livsstil har fel och att vi egentligen inte har något att bekymra oss över, att ingen rör på vädret och att "människan spår men Gud rör". Det är i så fall ganska överraskande med tanke på det trygghets- och säkerhetstänkande som vi vant oss vid att förknippa

⁹ <https://theconversation.com/how-much-do-people-around-the-world-care-about-climate-change-we-surveyed-80-000-people-in-40-countries-to-find-out-140801>

med typiskt ”svenska attityder”. En annat tänkbart och inte mindre deprimerande svar är att den bekymmerslösa hållningen till planetens och mänsklighetens framtid bottnar i kortsiktighet och egoism.

I juni 2020, då dessa rader skrivs, börjar restriktioner försiktigt att lyftas runtom i världen. Gränsövergångar öppnas på glänt, flygbolag erbjuder fler avgångar, det tillåtna antalet besökare vid olika evenemang runt om i världen ökar, och länder börjar välkomna turister och besökare om än i relativt blygsamma skaror. Dessa lättnader har mycket lite med minskad virus spridning att göra. Söndagen den 21 juni var enligt Världshälsoorganisationen WHO den dittills värsta smittodagen under pandemin med 183 020 nya fall registrerade över hela världen.¹⁰

Nej, det är inte ett förbättrat smittoläge som driver fram lättnader i restriktionerna. Det är det ekonomiska trycket i kombination med vår längtan tillbaka till en tillvaro med arbetskamrater, uteserve-ringar, semesterplaner, konserter, festivaler och biobesök.

*

Men ljuset i slutet av coronatunnelns mörker kan aldrig vara en återgång till det ”normaltillstånd” av konstant tillväxt och ständigt ökande förbränning av fossila bränslen som obönhörligen bäddar för en monumental ekologisk och mänsklig katastrof. För pandemin är, trots sina många gånger förödande konsekvenser för enskilda indivi-der, företag och länder bara en stilla bris i jämförelse med den storm som förebådas av de blygrå moln som tornar upp sig vid horisonten.

Hade jag haft en gammaltestamentlig gudsbild (och det har jag inte) så hade det varit frestande att se pandemin som en kärleksfull, om än sträng, himmelsk faders bryska varning till sina ouppfostrade, egois-tiska och bortskämda ungar. Denne fader hade pekat mot åskmolnen där borta i fjärran och sagt: ”Jag har varnat er länge nu. Jag har sagt åt er att komma samman och förbereda er. Att samarbeta, att vända om, att göra det som behövs för att undvika ovädret. Jag har talat till er på olika språk, med olika bilder – allt för att ni ska förstå. Men ni lyssnar inte. Och därför har jag nu sänt er denna pandemi. För att tvinga er att stanna upp och ge er en chans att begrunda era liv och vad som är viktigt i dem innan allt är för sent.”

*

---

¹⁰ <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-who/who-reports-record-daily-increase-in-coronavirus-cases-idUSKBN23SoV2?il=0>

Hur talar man om hopp och framtid i en tid som denna? Vi kan inte sätta vår tillit till mirakel, till radikala förändringar varken när det gäller irreversibla klimatförändringar eller människors sinnelag. Koldioxidhalterna i atmosfären är nu så höga att de leder till fortsatt uppvärmning av planeten även om vi omedelbart upphör med all förbränning av kol och olja.

Pandemin har gett oss en paus och ett tillfälle att som individer och samhälle reflektera över våra vägval, men ingenting tyder på någon genomgripande och global förändring i vår mentalitet och livsstil. Vi kommer inte att drabbas av någon plötslig insikt. När vi får chansen att fortsätta på den väg som lett oss hit så kommer det stora flertalet av oss att ta den.

Hopp är alltid beroende av tidsperspektiv. Ur ett kosmiskt perspektiv är hela vår planet dömd till undergång. Om cirka fyra miljarder år har solen förbrukat allt sitt väte och kommer att svälla upp till en röd jättstjärna med en radie som sträcker sig ända ut till där jorden i dag befinner sig. Långt innan dess är givetvis allt jordiskt liv utplånat.

Som individer är allt vårt hopp om lycka och välgång och hälsa bundet till begränsade tidsperspektiv. Ingen kommer att överleva sin stund på jorden. Allt som är oss kärt ska förgås.

Men tidsbegränsningen dränerar inte livsmeningen. Livets sista timmar är lika mycket värda som dess första. Och genom att betrakta varje liv i dess unicitet blir också varje liv en hel värld, ett helt universum. Varje ögonblick är lika värdefullt som varje annat.

Pandemin påminner oss om att vi är kroppsliga varelser som på liv och på död hör samman. Vi dör inte bara av varandra, vi lever också av och genom varandra. Det enda perspektiv som verkligen kan beröva oss allt hopp är det som knyter all livsmening till individuella prestationer under ett kort livsspann. Människans och skapelsens värde går inte att härleda till sociala överenskommelser, tidsbundna värderingar eller nyttoaspekter. Det måste finnas en punkt bortom och utanför historien som garanterar livets värde. Den punkten är Guds öga, Guds pupill. Den som såg att "allt var gott" långt innan skapelsen underställes krav på produktivitet. Och människan, enligt Moseboken skapad till Guds avbild, har getts i uppdrag att se världen just så. Som helig och skön. Vi är de instanser som ska garantera varandras omistliga värde.

Denna vår och sommar erfar många av oss naturens skönhet och kraft med förhöjd intensitet. Vi tittar uppåt och ser inga kondensstrimmor efter flygplan skära sönder himlen i oregelbundna ruttmönster. Det är som att naturen, för ett kort ögonblick, får träda i förgrunden. Folk letar fram sina ryggsäckar, kikare och kaffetermosar och söker sig

till de naturreservat i närområdet som de aldrig tidigare "hunnit" besöka. Människan finner tröst i det som är större än henne själv, i det som inte låter sig tuktas och styras. Vi vill inte underordnas, men vi vill inordnas i något större än oss själva.

Nej, någon radikal omsvängning vare sig i livsstil eller värderingar lär vi inte få bevittna i spåren av coronan. Men kanske kan vi ändå få se en förskjutning, en förhöjd sensitivitet inför den väv av liv – mänskligt och icke-mänskligt, som omger oss.

*

När solen gått ner lagras minnet av dagen som värmeenergi i klipporna. Vi stryker deras skrovliga yta när vi vandrar längs sommarnattens stränder och gläds över att stenarna bevarar minnet och eftervärmen åt oss. Vad ska mänskligheten lämna efter sig den dag då vår tid har runnit ut. Vad blev kvar av värde? Vad tillförde vi denna fantastiska värld under den tid vi delade den med andra arter? På vilket sätt visade vi vår tacksamhet över att få bebo en planet av sådan hisnande skönhet och över att få dela vår tid på jorden med så många fantastiska skapelser, så många fina medmänniskor, så många underbara dagar av sommarsol och höstprakt och rimfrost? Vem ska finna tröst, vila och glädje i den värme vi lämnar efter oss?

"Människan är [...] inte bara en art bland andra", menar antropologen Roy Rappaport, "Hon är det enda sätt genom vilket världen kan tänka på sig själv."¹¹ Hur har vi förvaltat detta uppdrag? Hur har vi tänkt på världen under vår tid här?

Det värdefullaste vi människor någonsin har skapat är inte våra städer, monument, vägar, rymdraketer, datorer eller tempel utan vår lovsång, vår tacksägelse till livet. För det är egentligen i och genom den som vi har förverkligat oss som människor – som den skapelse som givits i uppdrag att varsebli världens skönhet, skriva sånger och dikter om den, och av hela sitt hjärta och ända in i döden älska den.

REFERENSER

- Halldorf, Peter. De glömde sin viloplats: Om den platslösa människan och den ekologiska krisen. Mikael Kurkiala (red). *Var du är är vad du är?* Tidens tecken (2), Artos Academic, 2017.
- Bauman, Zygmunt. *Postmodern etik*. Daidalos, 1993

¹¹ Roy Rappaport. *Humanity's Evolution and Anthropology's Future. Assessing Cultural Anthropology*, s. 166.

Kapitel 2

Kommunikation som mission – synlig men ändå osynlig

MAGDALENA WIDMARK

I dag är det tydligt att Svenska kyrkans kommunikation når dem som redan har en relation till sin församling, men har svårt att nå fram till människor utanför den närmaste kretsen, i synnerhet bland de unga vuxna. Endast 30 % av kyrkans medlemmar anger att kyrkan är relevant för dem och 50 % anser att kyrkan fyller en viktig roll i samhället. En viktig orsak är att kyrkans synlighet är låg. Endast 35 % har hört någon från kyrkan uttala sig i en samhällsfråga under 2019. I dag är det svårt att upptäcka att kommunikationen inte når fram. Digitalisering och nya kommunikationsbeteenden utmanar den traditionella kyrkliga kommunikationen. Det kan tyckas dystert, men med kunskap om hur kommunikationen fungerar i församlingen och kyrkan i stort går det att hitta vägar för att visa på kyrkans relevans. En möjlighet att nå de 90-talister och yngre som sannolikt lämnar kyrkan inom kort. Det finns nycklar till ett kommunikationsarbete som når fram.

Sedan 2015 har jag med hjälp av kyrkokansliets externa och inomkyrkliga enkätstudier och andra undersökningar studerat Svenska kyrkans kommunikativa förmåga. Den här artikeln beskriver hur denna förmåga ser ut och de faktorer som påverkar den.

KOMMUNIKATION SOM DIMENSION OCH SKOGSRALLY

Kommunikation är en dimension i kyrkans grundläggande uppdrag: gudstjänst, undervisning, mission och diakoni. En ständigt pågående dialog mellan människor och mellan människor och Gud. En fungerande kommunikation bygger på en ömsesidighet, och att du som vill kommunicera ser människor i de livssituationer de befinner sig i. Det gäller i personliga relationer, i församlingen och i samhället i stort. Samtidigt bygger kommunikationen på att människor gör sig synliga och tillgängliga för varandra och har kunskaper så att man kan bygga både intresse, förtroende och ett varaktigt engagemang tillsammans.

I det nya kommunikationssamhället ställs allt högre krav på synlighet för att väcka intresse. Vi har på ganska kort tid gått från ett kommunikativt enhetssamhälle med få kanaler på TV och radio och ett tidningsläsande som engagerade många, till ett samhälle med ett splittrat kommunikationsbeteende. Det gäller både mellan generationer och mellan olika grupper.¹ De digitala kanalerna arbetar ständigt med att vara relevanta genom att förse sina användare med så specifik och individanpassad information som möjligt. De använder ditt digitala beteende för att styra vilket innehåll du först ser i sökmotorer, nyhetssajter och i andra digitala kanaler.² Till detta har människor ett beteende där man främst tar del av den kommunikation som intresserar och bekräftar den egna verklighetsbilden. Intressesfärer har alltid funnits, men det digitala livet både underlättar och komplicerar kommunikationsarbetet både för de som vill dela och de som vill ta del av information.³

Tekniken driver ständigt fram förändrade kommunikationsvanor och därmed ställs också allt högre krav på kunskap både hos dem som har kommunikation som ett särskilt uppdrag, som en del i sin tjänst och hos dem som ska styra eller leda en verksamhet. De förändrade kommunikationsvillkoren utmanar inte bara när det gäller digitalisering. Människor är allt rörligare och vistas inte endast i församlingen där de bor. Kyrkokansliets omvärldsrapport pekar dessutom på att kunskapen om vad kyrkan gör och betyder har minskat.⁴ Det utmanar och försvårar kommunikationsarbetet ytterligare och gör det än mer viktigt att följa upp sin kommunikation. Är den tillgänglig för dem jag vill nå eller råkar jag exkludera människor? Är den begriplig och leder den till det jag vill uppnå?

Att styra, leda och arbeta med kommunikation idag är som att köra rally på skogsvägar. Man får hålla lagom hårt i ratten och inte vara för bestämd med vägvalen. Det gäller att hålla koll på terrängen, pröva sig fram och vara beredd på att snabbt välja ett nytt spår i leran för att inte köra fast – du måste hela tiden pröva dig fram, utvärdera och lära känna förhållandena för att nå ditt mål. Den här artikeln handlar just om det.

ATT UNDERSÖKA SVENSKA KYRKANS KOMMUNIKATION MED STYRDOKUMENTEN SOM KARTA

Under en fyraårsperiod har jag studerat Svenska kyrkans kommunikativa förmåga för att svara på hur den fungerar med de nationella

---

1 Svenskarna och internet 2019 <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2019/>
 2 Härdvalutan är dina personuppgifter. Därav lagstiftningen GDPR.
 3 Annika Bergström, En digital palett 2018, https://som.gu.se/digitalAssets/1693/1693543_265-278-annika-bergstr--m.pdf
 4 Kyrkokansliets omvärldsrapport 2019

styrdokumenten för kommunikation som utgångspunkt. Hur är synligheten? Leder kommunikationen till ökade kunskaper och en stärkt relation – och hur svarar församlingarnas kommunikationsarbete mot de förändrade villkoren?

Styrdokumentens bas är Svenska kyrkans kommunikationsplattform antagen av kyrkostyrelsen 2004. Den beskriver de grundläggande principerna för hur kommunikationsarbetet ska fungera. Det innebär att kyrkan ska ha hög tillgänglighet och bemöta människor på ett sätt som gör att alla känner sig sedda, respekterade och upplever den som relevant och trovärdig. Plattformen innehåller det strategiska vägvalet att göra mötet centralt för kommunikation där församlingen är den viktigaste mötesplatsen, men pekar också på att möten kan ske på många ställen, även digitalt.⁵

Underlaget utgörs främst av de externa och inomkyrkliga enkätstudier som kyrkokansliet genomför årligen, men även andra större enkätstudier. 2016 genomfördes den första större studien för att följa upp de nationella styrdokumenterna för kommunikation.⁶ Samma år undersöktes hur granskningarna av Svenska kyrkan uppfattades av dess medlemmar och allmänheten.⁷

Denna studie omfattar också de analyser som gjorts av församlingarna som deltagit i projektet *Kommunikation som mission*, uppföljningar som gjorts med anledning av nationella satsningarna för allhelgonahelgen, konfirmation och kyrkoyal under perioden 2016–2018.⁸ 2018 gjordes även en särskild studie av allhelgona, då kyrkokansliet inte genomförde någon gemensam satsning för kyrkans kommunikation det året. Det har också genomförts 19 läsvärdesundersökningar av församlingstidningar tillsammans med stiftens och en riktad enkät till deltagare vid Svenska kyrkans kommunikationsdagar (KOM-dagarna) under perioden 2016–2019.⁹ Även digitala data har använts som genereras av exempelvis besök till svenskakyrkan.se och de nationella kanalerna för sociala medier som Facebook.

Många av de undersökningsfrågor som finns i enkätstudierna är också framtagna och analyserade tillsammans med stiftens

5 <https://internwww.svenskakyrkan.se/Kommunikationsverktyg/kommunikationsstrategi-med-ansvarsfordelning-for-svenska-kyrkan>

6 Styrdokumenterna för kommunikation är antagna av kyrkostyrelsen och består av en kommunikationsplattform med tillhörande riktlinjer.

7 Granskningarna följdes upp med en riksrepresentativ enkätstudie med hjälp av Investigo

8 Kommunikation som mission som projekt avslutades 2019 och övergick till ordinarie verksamhet. Syftet med projektet var dels att i en föreläsning visa varför kyrkans kommunikation inte uppfattas av människor i tillräckligt hög grad och att ta fram ett utbildningsår för församlingar som vill öka sin kommunikativa förmåga. Projektet utvärderades av Mikael Kjöröling.

9 KOM-dagarna är en årligen återkommande mötesplats för kommunikatörer och intresserade som anordnas av kyrkokansliet i Uppsala

kommunikatörer. De handlar om församlingarnas användning av styrdokumenterna i församlingsinstruktionerna, behov av stöd inom kommunikation, förmåga och var man lägger den kommunikativa kraften.¹⁰

KYRKANS OSYNLIGHET – OCH SYNLIGHET I SAMHÄLLET

Att säga att kyrkan är helt osynlig i samhället är att spetsa till det lite, men utifrån alla data som finns inom detta område är det tydligt att kyrkan har problem att synas för en majoritet av medlemmarna och inte minst för dem som ska bära kyrkan vidare till kommande generationer.

Kyrkans synlighet och osynlighet går att analysera ur en mängd perspektiv. Inom kommunikationsområdet brukar man säga att allt kommunicerar – och det gör det, för dem man är synlig för. Kyrktornet och klockringningen kommunicerar med dem som har erfarenhet av församlinglivet, för den som har vistats i kyrkan eller vet något om den. För andra är kyrkobyggnaden som vilken annan historisk byggnad som helst och för dem är inte längre klockorna en kommunikation om bön och gudstjänst.

En god indikator på hur synlig en organisation är, och i sin tur om det man är synlig med uppfattas som relevant, är att titta hur förtroendet för organisationen ser ut. Men analysen kan inte stanna där. Man måste också titta på frågan för *vilka* man syns och i vilka sammanhang och för *vem* man är relevant. Har kommunikationen haft någon kort- eller långsiktig effekt för förtroendet?

Församlingarna gör årligen stora investeringar i kommunikation, och det är dyrt.¹¹ Det måste ge resultat, någon form av effekt. Det finns en mängd olika sätt att mäta effekt när det gäller kommunikation. Det handlar om antal klick på en webb, engagemang i sociala medier, observation av annonser och affischer – men också faktiska beteenden, attityder, kunskaper och förtroende. Ofta finns en önskan om konkret aktivitet. Det kan handla om att få gäster till sommarcafét, gudstjänstbesökare eller konfirmander. Samtidigt är det sällan som en enskild annons, artikel, facebook-inlägg eller affisch ensamt åstadkommer att en person faktiskt kommer. Det handlar istället om en mix av olika faktorer. Det är inte den enskilda annonsens "fel" att konserten inte var fullsatt. Det kan handla om allt från val av musik, körens rykte, tidigare erfarenheter av musik till hur

¹⁰ Här vill jag passa på att rikta ett stort tack till alla kollegor i stiftet som bidragit på bästa tänkbara sätt, och till dig som är kyrkoherde och som tagit dig tid att svara på alla frågor genom åren: ni har alla bidragit till en ovärderlig informationsskatt. Tack!

¹¹ Svenska kyrkan var 2017 Sveriges sjätte största annonsör och investerade lågt räknat 0,5 miljarder kronor i annonsering samt tryck och distribution av församlingstidningar.

församlingen skapat kännedom och förväntan inför konserten med rätt timing. Det handlar om vilken känsla för aktiviteten som den tänkta besökaren har och arbetar du systematiskt med kommunikation är det inte alltid aktiviteten som är det primära målet – det kan handla om att väcka intresse, skapa kännedom, kunskap och förtroende. Ett relationsbyggande som så småningom leder till ett möte.

ATT HA GODA FÖRUTSÄTTNINGAR – SYNLIGHET OCH FÖRTROENDE

En regelbunden kommunikation över tid som ses och gillas av människor bygger också förtroende för en organisation eller aktör. Ju högre förtroende människor har desto enklare blir det för en organisation att vara synlig och nå fram.¹²

Medieakademins förtroendebarmeter mäter årligen hur den svenska befolkningens förtroende ser ut för myndigheter, företag, kungahuset och Svenska kyrkan.¹³ Sedan 1997 har man kunnat följa hur förtroendet gått upp och ner beroende på samhällsförändringar, men man har också sett de resultat som har kommit av ett medvetet och strategiskt kommunikationsarbete. Polisen och kungahusets förtroende har de senaste åren stigit i kraft av samhällsförändringar men också som ett resultat av ett moderniserat kommunikationsarbete som förstärkt bilden av samhällsnytta och tillgänglighet. Andra aktörer som ligger högt på barometern är IKEA och ICA, som genom sin höga synlighet och sitt hållbarhetsarbete fått människors förtroende. Ipsos, ett globalt strategi- och analysföretag, visar samma sak i sina enkätundersökningar. De mäter förutom förtroende också vilket värde olika företag och organisationer har i form av bland annat trovärdighet, engagemang och syfte.¹⁴ Enligt Ipsos har de aktörer som lyckats bäst i sin kommunikation visat att de förstår människors behov, deras vardag – och att de bidrar till ett bättre samhälle. Här finns exempelvis IKEA och ICA bland de tre som ligger högst i mätningarna medan Svenska kyrkan ligger betydligt sämre till.¹⁵

12 Sara Rosengren och Micael Dahlén har i sin forskning vid Handelshögskolan i Stockholm visat att organisationer som bygger ett kommunikationskapital genom att bygga synlighet också kostnadseffektiverar sin kommunikation. Rosengren använder tillika begreppet reklamkapital. <https://www.slideshare.net/Kntnt/reklamkapital-en-frbisedd-tillgng>

13 https://medieakademien.se/wp-content/uploads/2020/03/Presentation_fortroendebarmetern_2020.pdf

14 Ipsos enkät omfattar 1 600 respondenter och använder fem parametrar: Företag/organisationer som ligger i framkant, är syftesdrivna, förändrar villkor, har trovärdighet, engagemang samt närvaro och synlighet.

15 De företag och organisationer som enligt Ipsos undersökningar har högt värde uppfattats av människor som att de leder oss genom livet, hjälper oss känna meningsfullhet, göra smarta val och återspeglar våra personliga värden. https://www.ipsos.com/sites/default/files/2018-07/ipsos_sweden_mib_2018_o.pdf

ORD OCH HANDLING – HANDLING SOM BÄR BERÄTTELSEN

I samband med flyktingkrisen 2015 gick Svenska kyrkan fram starkt på Medieakademiens förtroendebarmeter.¹⁶ Kyrkan hamnade tillsammans med IKEA, ICA och den svenska sjukvården bland de 19 organisationer som svenskarna har högst förtroende för. Samma år kom kyrkan på plats 10 i Ipsos mätning. Året efter sjönk sedan Svenska kyrkan i båda mätningarna, till skillnad från de andra aktörerna.¹⁷ I kyrkokansliets egen enkätundersökning 2016 ökade andelen medlemmar som angav att kyrkan står för samhällsnytta till 60 % för att 2018 falla tillbaka till ca 50 %. Det ser ut som att Svenska kyrkans aktiva diakonala arbete i samarbete med många frivilliga under flyktingkrisen drivit upp förtroendet för kyrkan. Samma analys gör Ipsos. Det sociala arbetet hade blivit mer känt, men analysen visade också att allt för få i Sverige observerat kyrkans arbete. Hade fler tagit del av kommunikationen hade kyrkan sannolikt legat betydligt högre i mätningen. Vad var det som hände?

HUR KAN BARA HÄLFTEN AV SVENSKARNA HA SETT GRANSKNINGARNA?

Samma vår som svenskarnas förtroende för kyrkan hade ökat genomförde Sveriges Radio och Aftonbladet en granskning av församlingarnas representation och resande samt av Svenska kyrkan i utlandet. När resultaten släpptes i slutet av maj 2016 gav det en intensiv medieveckla där en stor del av all mediebevakning handlade om Svenska kyrkan. En månad efter sista publiceringen visade uppföljningen att endast 48 % av den svenska befolkningen hade sett något om Svenska kyrkan och granskningen av församlingarna.¹⁸ 2016 visade också medlemsstatistiken en tendens till att fler äldre än yngre tagit del av den negativa kritiken och också lämnat Svenska kyrkan.

Men yngre konsumerar inte nyheter på samma sätt som äldre.¹⁹ Granskningarna sågs endast av 28 % av medlemmar födda på 90-talet, men trots att så få unga sett något ökade de unga vuxnas utträden under perioden.²⁰ Det som utmärker den gruppen är låga kunskaper om kyrkan, en svag församlingsrelation och att den främst anger ekonomi och brist på relevans som skäl för utträde.²¹

16 Av den svenska befolkningen angav strax över 40 % att de hade ett högt eller mycket högt förtroende jämfört med normalt strax över 30 %.

17 https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/publication/documents/2017-09/Ipsos%20Sweden_MiB%202017_0.pdf

18 41 % i gruppen medlemmar hade sett granskningarna. Källa: Investigo Svenska kyrkan och granskningarna vt 2016. Genomförd på uppdrag av kyrkokansliet, opublicerad

19 Människors orientering i medielandskapet skiljer sig inte bara åt pga. digitala beteenden utan också i olika förväntningar och attityder gentemot nyheter och journalistik. Lindell, Johan. Smaken för nyheter, 2018

20 Patrik Svensson Nyckeln till Svenska kyrkan, 2019

21 Kyrkbussarna 2015–2018

Samtidigt är ett utträde inte alltid ett livslångt beslut. Den som har haft en relation till kyrkan kan välja att komma tillbaka.²²

ATT SE MÄNNISKOR – EN NYCKEL TILL ATT SKAPA RELATION

Svenskarnas förtroende är nu tillbaka på samma nivå som toppnoteringen 2015–2016 i förtroendebarmetern och ligger 2019 och 2020 åter på 41 procent, jämfört med en nivå på mellan 34 och 35 procent under åren 2017–2018.²³

Det är för tidigt att riktigt säkert kunna säga vad denna återhämtning beror på, men 2019 finns ingen tydlig samhällshändelse som flyktingkrisen att peka på. En förhoppning är att det är kyrkans egen kommunikativa förmåga som ligger bakom ökningen i förtroendebarmetern. Frågan är då vad denna förmåga egentligen består av.

I samband med KOM-dagarna 2016 delades för första gången analysen av vilken upplevelse av Svenska kyrkan som driver kommunikationsplattformens kommunikationsvision – *En kyrka som människor har en positiv relation till och känner glädje över att tillhöra*.²⁴ Den analysen visar att när människor upplever sig bli sedda – när kyrkan sätter ord på det som är viktigt för dem – känner de också glädje över att tillhöra Svenska kyrkan.²⁵ I analysen trädde också två målbilder fram som kan vara vägledande för kommunikationsarbetet i syfte att uppfylla visionen:

- Svenska kyrkan upplevs som relevant för mig (glädje över att tillhöra)
- Svenska kyrkan bidrar till samhällsnytta (positiv relation)²⁶

Vid samma tillfälle presenterades för första gånger de så kallade *gröna, gula, och röda grupperna*. Indelningen av medlemmarna i dessa grupper bygger på en insikt om i vilken grad människor instämmer i kommunikationsvisionen och i vilken grad de känner glädje över att tillhöra Svenska kyrkan.²⁷

Analysen av grupperna visade att den som har en tro också känner glädje över att tillhöra kyrkan. Den som inte tror tar också i hög grad

22 För fördjupad analys av vad som ligger bakom människors val att inleda eller avsluta medlemskap i Svenska kyrkan, se Jonas Bromander och Pernilla Jonsson. Medlemmar i rörelse. En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår, 2018

23 Medieakademiens förtroendebarmeter 2020.

24 Kommunikationsvisionen är en del av Kommunikationsplattformen antagen av kyrkostyrelsen 2004

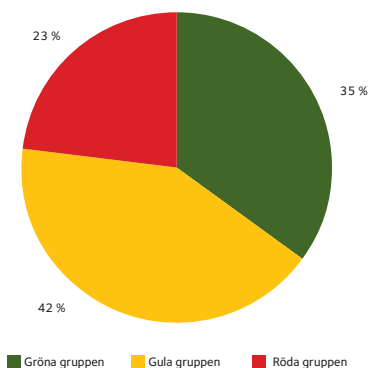
25 Den grundläggande statistiska analysen av kommunikationsvisionen

26 Målbilderna är nu fastställda i Svenska kyrkans kommunikationskoncept

27 Gruppindelningen är baserad på vad medlemmar har svarat på i vilken grad de känner glädje över att tillhöra Svenska kyrkan. Om de anser att medlemskapet är värdefullt och om de är stolta över att vara medlemmar i Svenska kyrkan

avstånd och den som inte vet vad de ska tro tar inte heller ställning.²⁸ Namnen gröna-gula-röda gruppen var från början arbetsnamn, men de kom att sätta sig som ett språk för att beskriva strategier för kommunikation och olika typer av relation till Svenska kyrkan. Vad utmärker då de olika grupperna?

FIGUR 1. GRUPPER MED OLIKA TRO OCH RELATION TILL SVENSKA KYRKAN, ANDEL PER GRUPP I PROCENT AV MEDLEMMAR 16 ÅR OCH ÄLDRE.

Den gröna gruppen är medlemmar med en tro och med starkast relation till kyrkan. Gula gruppen vet inte vad de ska tro och har precis som den röda gruppen som inte tror en svag relation till Svenska kyrkan och sin församling. 2016 utgjorde de tre grupperna ungefär var sin tredjedel av kyrkans medlemmar, men 2019 är den gula gruppen störst.

- Gröna gruppen utgörs av 35 % av medlemmarna i Svenska kyrkan. De känner glädje över att höra till kyrkan, har en tro och anger i högst grad att livet är meningsfullt. Gruppen har en övervikt av äldre personer och innehåller i högst grad de som arbetar ideellt och har skänkt en gåva till Svenska kyrkan under det senaste året.
- Gula gruppen utgörs av 42 % av medlemmarna. Gruppen har växt från 33 % när mätningarna började 2016 och utmärker sig genom att de inte vet vad de tror och inte heller om de känner glädje över att tillhöra kyrkan. De har en svag eller ingen relation till sin församling och är den grupp som i lägst grad anger att livet är meningsfullt.
- Röda gruppen utgörs av 23 % och har krympt. Den utmärker sig genom att de inte tror och inte heller känner glädje över

²⁸ I undersökningen av visionen 2016 kompletterades frågan om glädje med om man tyckte att medlemskapet var värdefullt och om man kände stolthet över sitt medlemskap. Analysen visade att det räcker med att följa upp glädje som faktor.

att tillhöra Svenska kyrkan. Det viktigaste medlemsskålet är att kyrkan behövs i samhället. De tycker i högre grad än gula gruppen att livet har en mening.

Det är viktigt att understryka att de flesta medlemmarna oavsett grupp har en varken stark eller svag relation till Svenska kyrkan. Starkast relation finns i gröna gruppen och det är också där man främst hittar de som röstade i senaste kyrkovalet och som i högst grad anser att kyrkan står för samhällsnytta.²⁹

I en uppföljning av projektet *Kommunikation som mission* tillfrågades deltagare som varit på KOM-dagarna under perioden 2016–2019 om de tillämpat analysen med grupperna och om de arbetat med att sätta ord på det som är viktigt för människor. Med ett undantag svarade alla församlingar ja på den frågan. Hos 27 % av de svarande församlingarna hade analysen även påverkat församlingsinstruktionen.³⁰ Analysen har även delats med ca 9 000 anställda och förtroendevalda inom ramen för projektet i samband med presidiekonferenser, kyrkoherdesamlingar och i utbildningar för nya förtroendevalda.³¹ Det ser ut att ha haft effekt. I kyrkokansliets enkäter framgår att allt fler medlemmar anger att kyrkan sätter ord på det som är viktigt för dem. Andelen har ökat från 17 % som i ganska hög grad eller hög grad instämmer 2016 till 30 % 2019.³² Men det är alldeles för tidigt att fastställa ett samband mellan ett ökat förtroende för kyrkan och den mer utvecklade kommunikationen.

Våren 2020, när detta skrivs, går det heller inte att prata om synlighet utan att nämna coronapandemin. Vad den gör med kyrkans synlighet och förtroendet är för tidigt att säga, men pandemin – till skillnad från flyktingkrisen – gav under våren ett engagemang av ett annat slag i och med den sociala distanseringen. MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, har kontinuerligt genomfört förtroendemätningar från mars till och med juni 2020. Dessa visar att förtroendet för Svenska kyrkan har legat still. Hade kyrkans insatser varit mer synliga borde det ha ökat under perioden, men i stället är det konstant 33 % av den svenska befolkningen som anger att de har ett högt eller mycket högt förtroende för kyrkan.³³ Under maj

29 Källa Kyrkbussarna 2016–2019. För en utförligare beskrivning av grupperna se internwww.svenskakyrkan.se/kommunikation.

30 Av 170 svarande församlingar som närvarat på KOM-dagarna använder 48 % grupperna i sin planering, 27 % i församlingsinstruktion och strategi och 9 av 170 församlingar använder det inte alls. (Enkät 2019 till deltagare på KOM-dagarna i samband med utvärderingen av projektet *Kommunikation som mission*. Om norska kyrkan se: <https://kirken.no/nb-NO/bispedommer/borg-bispedomme/aktuelt/medlemsundersokelsesammendrag/>

31 Analysen har delats som en föreläsning, fysiskt och digitalt inom ramen för projektet *Kommunikation som mission*. Både i Sverige och Norge. Källa: Michael Kjörling, Utvärdering av projektet *Kommunikation som mission*

32 Kyrkbussarna 2016–2019

33 MSB – uttag 21/3–3/5, 21/3–17/5, 21/3–31/5 samt 18–22 juni (bas 9 599 intervjuer 21/3–22/6) Källa: Kantar Sifo 2020 publicerad av MSB på msb.se

genomfördes också en enkätstudie om bilden av Svenska kyrkan, samhällsnyttan och coronapandemin. Den visar att 70 % av medlemmarna inte sett någon information om jourhavande präst eller vad kyrkan gör för riskgruppen 70 år och äldre.³⁴ Det är ett resultat som ligger i linje med den sammanvägda bilden av kyrkans kommunikation. Det ligger också i linje med uppföljning av kommunikationen två veckor efter allhelgona 2018 där 70 % av medlemmarna inte sett någon kommunikation från sin församling.³⁵ En förklaring till detta är bland annat hur nyhetskonsumtionen ser ut i Sverige.³⁶

MED BRA VERKTYG KAN DU SÄTTA GASEN I BOTTEN – MEN KOLLA TERRÄNGEN FÖRST

Förtroendemätningar är ett sätt att följa hur kommunikationen har fungerat. Andra sätt är att mäta hur stora kunskaper människor har om kyrkans verksamheter och i vilken grad människor känner till Svenska kyrkan och församlingen där de bor. Det går också att studera de komponenter som brukar ingå i församlingarnas kommunikation. Dessa faktorer är också nycklar till en ökad synlighet och en effektivare kommunikation. Genom att veta hur det ser ut går det att göra val inom en rad områden:

- synlighet i det offentliga samtalet
- kunskap och val av ämne
- valet av bildspråk
- annonsering i dagspress
- församlingstidningen som nyhetsbärare
- församlingens egen förmåga.

SYNLIGHET I DET OFFENTLIGA SAMTALET

Tittar vi först på det offentliga samtalet där kyrkans företrädare främst är synliga framträder en arena där en äldre relativt välutbildad P1-publik finns. Det är samma grupp som prenumererar på DN eller Svenska Dagbladet och som också tar del av nyheter och debatt i de traditionella TV-kanalerna.³⁷ Av enkätundersökningarna framgår också att det är ca 30 % av kyrkans medlemmar som sett eller hört något från Svenska kyrkan i det offentliga samtalet under det senaste halvåret – och andelen har legat relativt konstant under de senaste fem åren. Det är också en äldre grupp medlemmar, födda på 1940-talet eller tidigare, som i högst grad uppfattat att kyrkan har varit aktiv.³⁸

34 Origo Groups enkätstudie Samhällsnytta och Coronapandemin – uttag av data 2020-06-05

35 I gruppen 45 år och yngre kunde 11 % erinra sig ha sett någon information från Svenska kyrkan. Källa: Origo Groups enkätstudie Allhelgona 2018

36 Arkhede, Sofia och Ohlsson, Jonas. Nyhetsintresse och nyhetskonsumtion (SOM-rapport nr 2015:33)

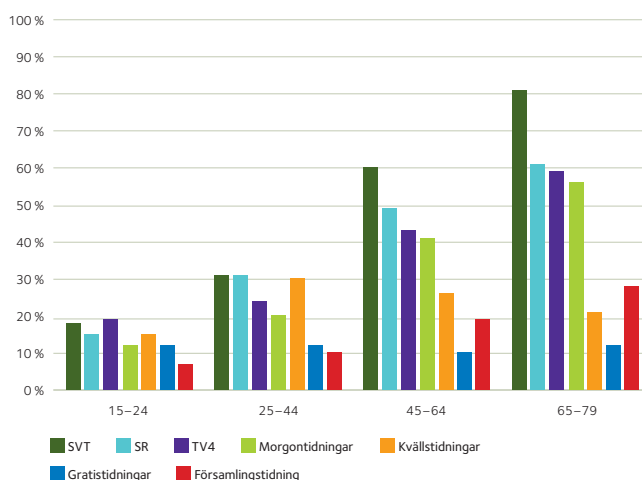
37 Källa Retriever 2015–2019

38 Källa Kyrkbussen 2015–2019 och bakåt.

En annan arena är lokal media där allt färre unga har morgontidning. Tittar man på kyrkans närvaro har antalet klipp minskat lokalt de senaste fyra åren. Det är också generellt sett allt färre som prenumererar på de tidningar som kyrkan annonserar i.³⁹ När det gäller prenumerationen på dagstidningar har den nästan halverats sedan 2016 enligt Internetstiftelsen. Från strax över 30 % till nästan 15 %, samtidigt som de digitala prenumerationer inte kompensert detta.⁴⁰ Tittar vi på hur människor tar del av nyheter finns det ingen tydlig skillnad mellan stad och land, men däremot mellan olika åldrar (se figur 2).⁴¹

FIGUR 2. ANDEL AV BEFOLKNINGEN (PROCENT) SOM TAGIT DEL AV NYHETER PER TYP AV MEDIA EFTER ÅLDER 2019.

Diagrammet visar Mediebarometerens mätning från 2019 samt församlingstidningsundersökningens resultat från samma år. Den röda stapeln visar hur många procent i respektive åldersgrupp som sett församlingstidningarna och läst flera eller alla artiklar. I genomsnitt har 60 % av hushållen sett sin församlingstidning och 20 % av dem som sett tidningen har också bläddrat i den.

Under de senaste åren når också TV allt färre tittare. Den totala räckvidden har gått ner från 71 % 2010 till 58 % 2018 och tittartiden minskar i alla åldersgrupper.⁴² Den klassiska arenan för det offentliga samtalet krymper och hittar samtidigt nya digitala plattformar.

39 De församlingar som omfattades av pilotstudien Kommunikation som mission hade allt färre omnämmanden under de senaste fyra åren i lokal media.

40 Internetstiftelsen. Svensarna och Internet 2019

41 Mediebarometern 2019 <https://www.nordicom.gu.se/sv/publikationer/mediebarometern-2019>

42 Daglig räckvidd hela tv-befolkningen 3-99 år (procent). Källa: Myndigheten för press, radio och tv. Rapport Medieutveckling 2019 - Mediekonsumtion

KUNSKAP OCH VAL AV ÄMNE

När det gäller kunskapen om kyrkan ger enkätstudierna en tydlig bild. Medlemmar och människor i Sverige känner till att kyrkan firar gudstjänst, har kör- och musikverksamhet och kyrkliga handlingar som dop och begravning. Samtidigt är kunskapen mycket låg om det som anses mest angeläget att kyrkan gör:

- 1 bryta människors ensamhet
- 2 ha ett socialt arbete och biståndsarbete i Sverige
- 3 finnas som stöd vid sorg
- 4 finnas vid lokala och nationella kriser
- 5 bidra till fred – i och mellan människor.⁴³

Dessa områden är också de viktigaste drivkrafterna för *det egna engagemanget* i kyrkan för dem som har en tro och en församlingsnära relation. Man vill bryta sin egen ensamhet, hitta mening och bidra till fred i närsamhället såväl som världen i stort.⁴⁴

Svenska kyrkan blir synlig när den pratar om sådant som är viktigt för människor. En nyckel till att åstadkomma en synlig kommunikation är att ha ett relevant budskap och ett bildspråk som bidrar till att förstärka det.

VAL AV BILDSPRÅK – STILLHET, HÄNDER OCH TÄNDA LJUS

Bildens betydelse för att uppmuntra till läsning av artiklar i tidningar, för att få uppmärksamhet i digitala medier eller i andra sammanhang är något som är väl utforskat. Bilder uppmärksammas före texten och oftast före rubriken. Den kan förstärka en känsla, kunskap eller attityd hos dem vi vill kommunicera med. Men bilden i sig är ingen garanti för att få uppmärksamhet. Den behöver också ha ett innehåll som väcker ett intresse. En bild som lagts in i sista stund kan snarare stjälpa en hjälpa din kommunikation.

Svenska kyrkans bilddatabas IKON är en källa för att förstå det bildspråk som används mest frekvent. Den typ av bilder som församlingarna i högst grad laddat ner från sina egna mappar i databasen från maj 2019 till maj 2020 föreställer hus, grönska, lägereldar och människor fotade på håll.⁴⁵ De har ett ljust bildspråk som andas lugn och stillhet men saknar interaktion. De mest nedladdade bilderna

43 Kyrkbussarna 2015–2019. Insikterna finns också sammanfattade i Svenska kyrkans kommunikationskoncept

44 Detta finns också beskrivet i Kommunikationskonceptet för Svenska kyrkan.

45 Granskning av de 20 mest nedladdade bilderna av 1 600 nedladdningar i församlingsmapparna i IKON

En av Svenska kyrkans mest nedladdade bilder i IKON.
Foto: Linda Mickelsson/IKON

från den gemensamma bildbanken samma period visar händer, tända ljus.⁴⁶

Är det en bild av kyrkan som är önskad – eller har det bara blivit så? Det är summan av de bildintryck människor får som tillsammans med deras egna erfarenheter skapar bilden av vad kyrkan är och gör. Som skapar identifikation och visar om kyrkan är en plats också för mig. Olika generationer attraheras av olika typer av bildspråk, yngre av aktivitet och äldre av tradition och trygghet. Även i bildvalet byggs förutsättningar för synligheten.⁴⁷

ANNONSERING I DAGSPRESS

2017 var kyrkan Sveriges sjätte största annonsör.⁴⁸ En position som ändrats på grund av att spelbolagen nu gått in med stora resurser på annonsmarknaden för att nå den allt äldre gruppen tidningsprenumeranter.⁴⁹ Det är lätt att som annonsköpare luta sig emot tidningarnas egna siffror om räckvidd och läsvärde, men för att *veta* om de pengar som läggs på annonsering verkligen gör nytta behöver man mäta själv, vilket man också har gjort i Stockholms stift. Den mätningen av predikaturerna visade att av de 1,7 miljoner människor

46 Källa IKON. Bildpolicy: <https://internwww.svenskkyrkan.se/kommunikation/vision>

47 Som församling kan man titta på sin egen bildkommunikation. Vad är det för bild människor möter när de kommer till webbplatsen, scrollar genom flödet i sociala medier eller tittar på församlingstidningens fram- och baksida? Har den en representativitet för dem som bor i församlingen? Äldre, yngre, människor med olika bakgrund och livssituationer – kan de se något som bekräftar att också de är en viktig del i församlinglivet – att kyrkan är en plats också för dem?

48 Källa: SIFO - Dagens media nr 2 2017

49 <https://www.dagensmedia.se/marknadsforing/marknadsforing/har-ar-sveriges-storsta-annonserer-2018/>

som bor i stiftet hade ca 130 000 människor sett de helsidesannonser som gjordes varje vecka i SvD och DN. De ca 30 000 personer som sett annonsen och även gick i kyrkan hade dessutom fått informationen genom andra kanaler som till exempel sin församlingstidning.⁵⁰

Därmed inte sagt att man ska låta bli att annonsera, men det bör göras utifrån att man är klar över syftet och förstå vilka som tar del av annonseringen och vilka grupper som man inte når om man inte kompletterar den med något mer. Är syftet att dela information med en äldre grupp som har råd med prenumerationer, är intresserade av gudstjänster och saknar internet är valet utmärkt. Är syftet ett annat behövs en djupare analys av hur människor tar del av information för att effektivt nå ut.

Svårast är åldersgruppen 16–24 år som inte har någon morgontidning och där endast var tredje har sett att de har fått en församlingstidning. I gruppen använder i princip alla sin mobil dagligen och finns främst i Facebooks Messenger, använder plattformens events och Youtube.⁵¹

FÖRSAMLINGSTIDNINGEN

Församlingstidningen är oftast den största investeringen i kommunikation som församlingen gör, både ekonomiskt och i arbetstimmar. I de allra flesta fall delas den ut i alla hushåll och kommer ut ungefär fyra gånger om året.

Kyrkokansliet har tillsammans med stift och församlingar genomfört 19 läsvärdesundersökningar av församlingstidningar med god fördelning mellan stad och landsbygd.⁵² I genomsnitt har 60 % av hushållen sett sin församlingstidning. 20 % av dem som sett tidningen har också bläddrat i den och 5 % har läst någon artikel. Den vanligaste tidningsläsaren är en kvinna i åldern 55+ som har en tro och en församlingsnära relation.

Gemensamt för de undersökta tidningarna är att de i låg grad ses av 90-talister och yngre. Församlingstidningen har också högst synlighet i mindre församlingar. Dels på grund av att de inte konkurrerar i samma höga grad om uppmärksamheten med andra tidningar med nyheter och samhällsinformation som i storstäderna, dels för att de i många fall har ett nyhetsvärde där det inte finns någon lokaltidning,

50 Församlingstidningen är den källa som många har använt för att ta del av gudstjänstkalendariet vid sidan av att de också har sett informationen i predikotursannonseringen. Källa: Stockholms stifts läsvärdesundersökning 2017

51 Källa: Myndigheten för press, radio och tv. Rapport Medieutveckling 2019 - Mediekonsumtion samt Svenskarna och Internet 2019

52 Undersökningarna har genomförts av Origo Group under 2018–2020 och omfattar 3 000 respondenter

eller där nyhetsbevakningen generellt sett är låg. Den tidning som hitintills fått allra bäst resultat är den som Mullsjö-Sandhems församling ger ut och som fokuserar på att lyfta fram lokala företrädare i samhället och lokal historia.⁵³

FÖRSAMLINGENS EGEN FÖRMÅGA

När de vanligaste typerna av kommunikationsinsatser summeras framstår en tydlig bild av dem som tar del av församlingarnas annonser, egna tidningar, webbplatser och konton på sociala medier. Det är främst kvinnor i åldern 55 och äldre som tar del av kyrkans kommunikation och det finns en tydlig tyngdpunkt bland dem över pensionsåldern.⁵⁴ Därmed investerar Svenska kyrkans församlingar lågt räknat 0,5 miljarder kronor om året på annonsering och tryck och distribution av församlingstidningar som främst når en grupp människor som församlingen redan möter. Det behöver inte vara fel utan kan vara resultat av ett strategiskt val.⁵⁵

När man vet vilka man når och vad som ska uppnås med kommunikationen kan man studera församlingens egen kommunikativa förmåga. Varje församling har sina förutsättningar när det gäller befolkningsstruktur, hur nyhetsbevakningen fungerar och hur människor rör sig inom och mellan församlingar. Mycket beror också på hur det egna arbetslaget och frivilliga bidrar i kommunikationsarbetet.

2017 tog kyrkokansliet tillsammans med stiftens fram en bild över vad som behöver uppfyllas för att församlingarnas kommunikation ska fungera väl i relation till dagens kommunikationssamhälle.⁵⁶ De olika delarna inom kommunikationsområdet presenteras i ett spindeldiagram (se figur 3). Uppfyller man fullt ut samtliga åtta kriterier för en väl fungerande kommunikation som de olika axlarna i diagrammet representerar har man goda förutsättningar för ett effektivt kommunikationsarbete.⁵⁷ Analysen av kyrkoherdarnas sammanvägda resultat visar att det finns en bit kvar i de flesta fall och kommunikatörernas egen bedömning visar samma sak.⁵⁸

---

53 Underlaget fylls på via den upphandlade läsärundersökningen som finns tillgänglig för församlingarna under Samverkande inköp på intranätet.

54 Svenskkyrkans gemensamma webbplats, svenskkyrkan.se har som helhet en mer jämn åldersfördelning, även om den har en övervikt av äldre. Källa: Förstudier av sex församlingar och pastorat i Kommunikation som mission

55 Att vända sig till dem som står organisationen närmast för att stärka intern stolthet och ambassadörskap är en vanlig strategi. Det är då en medveten handling där man har en tydlig profil på den man vänder sig till i sin kommunikation.

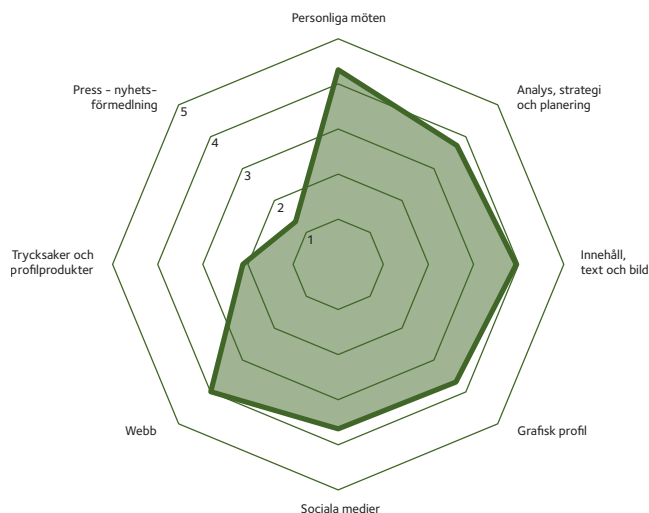
56 Arbetet utgår inte från hypotesen att alla församlingar ska ha en kommunikatör, utan att arbetslaget tillsammans bär uppdraget att kommunicera.

57 På intranätet/kommunikation finns ett självskattningsverktyg för att mäta förmågan och förslag på handlingsplan.

58 Enkätundersökning inför KOM-dagarna 2018. En återkoppling som båda grupperna har gett är att det inte finns resurser.

FIGUR 3. FÖRSAMLINGARNAS SJÄLVSKATTADE KOMMUNIKATIVA FÖRMÅGA INOM ÅTTA OLIKA OMRÅDEN.

Spindeldiagrammet visar hur kyrkoherdarna skattat förmågan på en skala 1–5 inom åtta olika delar i kommunikationen.

Om man skattar sin församlings förmåga som mycket bra inom samtliga åtta områden kan man säga att man har en körduglig bil till sitt kommunikationsrally. Den saknar möjligen finesser som luftkonditionering och GPS, men det går att köra. I projektet *Kommunikation som mission* har det blivit tydligt att man inte ska tillverka alla delar själv. De som mest ökat förmågan har en aktiv ledning som byggt en organisation för samordning och planering av kommunikationen. Det har skapats en och samma redaktion för både tidning, webb och sociala medier. En organisation som involverar alla kollegor och frivilliga i kommunikationsarbetet. Där alla har ett uppdrag att bidra och samverka ökar möjlighet att synliggöra församlingens liv för fler.⁵⁹

VÄGEN TILL RELATION – MJÖLKEN ÄR SLUT OCH DET ÄR FÖRÄLDRA MÖTE 17:30

Mycket av kyrkans befintliga kommunikation förutsätter att individen själv har kunskap om vad kyrkan gör och att den har en relation med sin församling. Den kommunikation som dominerar är en så kallad utbudskommunikation som bjuder in till verksamhet, gudstjänst, dop och konfirmation. Den är användbar när man inte behöver förklara dess sammanhang.

⁵⁹ Utvärdering av Kommunikation som mission – sex pilotförsamlingar.

Vill man däremot åstadkomma en förflyttning genom kommunikation och förstå kommunikationens olika roller är relationstrappan en klassisk beskrivning av vägen från intresse till kunskap, förtroende och till en relation. Det är som att gå från förälskelse och första träffen till att du kan sms:a att mjölken är slut och det är föräldramöte kl. 17:30. Ett meddelande du kan skicka utan att behöva förklara att ni är gifta, bor ihop och har barn tillsammans.

MÖTEN OCH MÖJLIGHETER – ATT MÖTAS I ÅLDERN 16–24 ÅR

Kommunikationen bör alltså anpassas efter var i relationstrappan man befinner sig och fungera både med den som inte känner till sin församling och den som har en stark relation. Det innebär exempelvis att kommunikationen behöver anpassas med gruppen 16–24 år där 50 % knappt känner till eller har hört talas om sin församling och 55 % inte kan minnas att de någonsin hört någon från Svenska kyrkan uttala sig.⁶⁰ Kyrkan tycks inte använda ett språk som går fram. Endast var femte säger att kyrkan sätter ord på det som är viktigt för dem.⁶¹ En nyckel här är att utgå från gruppens behov. När möter församlingen dem, vad vill de församlingen och vad bör församlingen säga till någon som är 23 år?

40 % av kyrkans medlemmar är 35 år eller yngre.⁶² Det är en grupp som ser möten som de näst viktigaste skälen till medlemskap efter de kyrkliga handlingarna.⁶³ Det är mötena, hur flyktiga de än kan uppfattas, som bygger förtroende, relation och engagemang.⁶⁴

ALLHELGONA – KYRKOGRÅDEN SOM PLATS FÖR EXISTENTIELLA TANKAR

Kyrkogården är den plats där allra flest människor upplever att de mött kyrkan. Under allhelgonahelgen 2019 besökte 42 % av kyrkans medlemmar kyrkogården. Det är fler än de 40 % som går i någon eller några av kyrkans gudstjänster under hela julen, från första advent till trettondagen. Kyrkogården är också den viktigaste platsen för existentiella tankar.⁶⁵ Trots detta var det 70 % av kyrkans medlemmar som under allhelgona inte såg någon kommunikation från sin

60 Kyrkbussen 2019. En annan faktor är att ordförståelsen i svenska språket går ner i samma takt som läsandet minskar.

61 I gruppen 16–24 år urval medlemmar är det 17 % som i hög eller mycket hög grad anger att kyrkan är relevant för dem och 32 % som säger att kyrkan står för samhällsnytta. Källa Kyrkbussen 2019.

62 Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla, 2018, Medlemmar i rörelse, En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår.

63 Kyrkbussarna 2018–2019. Av frivaren att döma handlar detta möte mer om att man sett någon från Svenska kyrkan agera. T.ex. dela ut vatten vid en festival, hjälpt någon mer än med ett eget personligt möte.

64 https://www.kantarsifo.se/sites/default/files/reports/documents/fortroendebarmetern_2016.pdf

65 Kyrkbussarna 2015–2019

församling och ännu färre i gruppen 45 år och yngre.⁶⁶ Men möten gör skillnad. Av de som träffade en företrädare för Svenska kyrkan som delade ut stearinljus i samband med allhelgonahelgen angav 56 % att de *påverkats* positivt eller mycket positivt. Oavsett tro och ålder gillade man att få ett ljus och uppfattade att det finns hjälp och stöd. Att kyrkan finns där.⁶⁷

De kyrkliga handlingarna är den andra viktigaste mötesplatsen där människor upplever att de möter kyrkan. Dop, vigsel och begravning är var för sig stora mötesplatser där församlingarna möter troende, tvivlare och dem som inte tror. De med stark och svag relation till sin församling. Men dopet är inte givet för alla familjer, och till dopet kommer i högre grad nyblivna föräldrar som själva är konfirmerade, framför allt mamman.⁶⁸ Majoriteten av de nyblivna föräldrarna är i dag inte kvar som medlemmar. I dag är förstagångsföräldrarna i snitt 30 år gamla.⁶⁹ Samtidigt är snittåldern för utträdande 90-talister ca 25 år. Det innebär att dopinbjudan tydligt behöver omfamna alla, inte bara medlemmar. Dopets nåd hänger inte på att barnet är i en specifik ålder eller att mamma eller pappa är medlem. Även om många av föräldrarna är både döpta och konfirmerade är det inte ett vaccin mot utträde eller en garanti för att man låter döpa sitt barn.⁷⁰

”MEN RÄCKER DET INTE MED DEM VI HAR?”

Som vi har sett når Svenska kyrkans kommunikation idag huvudsakligen människor, företrädesvis kvinnor som har en tro, är 55 år eller äldre och har en församlingsnära relation. Undantaget är de kyrkliga handlingarna och allhelgona som är stora mötesplatser för alla generationer oavsett tro. I vågskålen ligger människors existentiella hälsa och ett levande församlingliv.

En utvecklad kommunikation som sänker tröskeln och sätter människorna i centrum ska inte göras för kyrkans skull utan för människornas skull. Det handlar om att räcka evangelium till fler. Till nuvarande och kommande generationer. Det betyder inte att vi ska sluta kommunicera med dem som har en nära församlingsrelation. De behöver fyllas på med kunskap om vad församlingen gör, få ett livstecken och bekräftelse på att de är en bärande del i församlinglivet.

66 I gruppen medlemmar 45 år och yngre är det 11 % som anger att de sett något från kyrkan två veckor efter Allhelgona. Källa: Allhelgona-mätning 2018 Origo Group

67 7 % påverkades negativt och såg det som reklam.

68 Andreas Sandberg et al Dop i förändring. 2019

69 SCB-data 2020, kvinnan är 29,5 och mannen strax över 30.

70 Bromander, Jonas och Jonsson, Pernilla, 2018, Medlemmar i rörelse 2018. En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår.

För att församlingens kommunikation ska vara synlig för fler än de som redan har en relation med den måste den vara lättillgänglig, begriplig och bekräfta att kyrkan är en plats för alla. Att vara där människor är i kommunikationslandskapet, synlig för dem som inte har råd eller vill prenumerera på tidningen, den som inte behärskar nätet eller den som inte spontant letar efter information på webben. För att få människor att skrida till handling och engagemang krävs att vi påminner om att församlinglivet finns. Det handlar inte om att göra avkall på att vara kyrka, lika lite som du bör göra avkall på din egen identitet när du är förälskad.

Det handlar om att bry sig om den du vill prata med och se att en kommunikation som försöker rikta sig till alla bara är synlig för dem som kan identifiera sig med den. Den behöver fungera för människor i olika livssituationer och som kommit olika långt på trons resa. En kommunikation som för några grupper sänker tröskeln, för andra fördjupar kunskapen och för dem församlingen möter utvecklar relationen och gemenskapen. Det är inte så komplicerat. Ta exempelvis kommunikationen med nyinflyttade till församlingen. Får barnfamiljen, studenten och den nyblivna pensionären samma välkomstbrev? Får familjen samma dopinbjudan för barn nummer två som för sin förstfödde? Genom att ge kommunikationen i vardagen lite extra omsorg kommer den att upplevas som mer relevant.

REFERENSER

- Arkhed, Sofia och Ohlsson, Jonas (2015). Nyhetsintresse och nyhetskonsumtion (SOM-rapport nr 2015:33)
- Bergström, Annika, En digital palett 2018, https://som.gu.se/digitalAssets/1693/1693543_265-278-annika-bergstr--m.pdf
- Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018), Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Internetstiftelsen. Svenskarna och Internet 2019
- Mediebarometern 2019, <https://www.nordicom.gu.se/sv/publikationer/mediebarometern-2019>
- Myndigheten för press, radio och tv. Rapport Medieutveckling 2019 - Mediekonsumtion.
- SIFO, Dagens media nr 2, 2017.
- Svenskarna och internet 2019, <https://svenskarnaochinternet.se/rapporter/svenskarna-och-internet-2019/>
- Svensson, Patrik (2019), "Svenska kyrkans medlemmar 2030", *Nyckeln till Svenska kyrkan*, s. 75–87.

Kapitel 3

Mätbara underlag för diakonala verksamheter i församling: hur och varför?

MIRIAM HOLLMER

Detta kapitel fokuserar på de församlingsdiakonala verksamheterna i Svenska kyrkan och argumenterar för varför det kan vara värdefullt att skapa mätbara underlag för dessa. Jag kommer att nämna olika försök att mäta diakonala verksamheter och presentera de frågor som gick ut 2019 i det årliga enkätpaketet som kallas kyrkbussen. Där användes den så kallade diakonimatrisen för att försöka samla in löpande statistik om de diakonala verksamheterna. Matrisen utgår från den syn på diakoni som uttrycks i *Vägledning för diakoni*¹ och tar hänsyn till den stora bredden av verksamheter hos församlingarna utan att drunkna i detaljer. Denna artikel presenterar resultatet av premiärutskicket av diakonimatrisen hösten 2019.

VÄGLEDNING FÖR DIAKONI

Diakoni definieras i *Vägledning för diakoni* övergripande som "kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen". Det är en bred definition, som formulerades efter en lång process tillsammans med företrädare för stift, församlingar och forskning.² Diakonins teologiska utgångspunkt är utifrån vägledningen att varje kristen och varje församling har fått i uppdrag att omsätta kristen tro i handling genom omsorg

-
- 1 Magnus Bodin och Miriam Hollmer (2020) *Vägledning för diakoni*. Verbum. Vägledningen fanns som pdf redan 2018 men trycktes 2020 med en ny teologiskt fördjupande del och delvis omstrukturerade kapitel. Det är versionen från 2020 som avses i hänvisningarna.
  - 2 *Vägledning för diakoni* är ett resultat från projekt Diakoni och välfärd (2015-2018), som genom processbetonade arbetsätt syftade till att långsiktigt stärka församlingars möjlighet att arbeta strategiskt med diakoni och insatser inom välfärdsområdet. Projektgruppen bestod av representanter från tre stift samt kyrkokansliet. Därutöver fanns en referensgrupp om ca femtio personer från olika delar av Svenska kyrkan, närliggande institutioner och forskning. Projektet hade också olika fokusgrupper i församlingar samt Ideellt forum.

om medmänniskan och skapelsen. Detta kan göras genom verksamheter, förhållningssätt och utförare, enligt det verktyg kallat diakonitriangeln som vägledningen presenterar. I detta kapitel ska jag fokusera på verksamheterna.

I *Vägledning för diakoni* föreslås en modell för att strukturera diakonala verksamheter. Den utgår dels från en indelning i tre övergripande verksamhetsområden, samt från två grundläggande fokus hos verksamheterna. Det övergripande diakonala verksamhetsområdet Livskvalitet handlar om främjande och värnande insatser med en diakonal dimension, som i första hand handlar om att bejaka livet, snarare än att lösa problem. Det kan t.ex. vara soppluncher, språkcaféer eller att skapa sammanhållning på orten. Området Allmänmänsklig problematik ringar in svårigheter som ingår ett vanligt liv som människa, t.ex. sorg, skilsmässa eller åldersrelaterade krämpor. Allvarlig psykisk eller social problematik rör djupa sociala svårigheter som långtidsarbetslöshet, psykisk ohälsa, missbruk eller våldsbejakande extremism.

Klassificeringsmodellen för diakonala verksamheter är framförallt tänkt som ett sätt för en församling att skaffa sig en nödvändig överblick över vilka typer av verksamheter man bedriver för att kunna analysera och arbeta strategiskt. Den kan emellertid även användas som underlag för att strukturera diakonistatistik för hela Svenska kyrkan, vilket jag ska återkomma till.

SVÅRIGHETEN ATT MÄTA DIAKONI

Vad finns det då för värde med att kvantitativt mäta diakoni? Förutom att datainsamlingen har mött olika typer av svårigheter, kan det för församlingarnas del också innebära en del ovälkommen administration när statistik efterfrågas. Samtidigt behövs faktabaserade underlag om man ska kunna skaffa sig en övergripande bild av hur arbetet faktiskt ser ut. Oavsett om perspektivet är nationellt eller lokalt är en strukturerad överblick över diakonala verksamheter nödvändigt för att se hur man prioriterar och om man bottenar i de prioriteringar man gör. För att kunna göra det behöver man inledningsvis göra ett försök att samla torra fakta om de diakonala verksamheterna.

Det har dock varit en återkommande fråga gällande statistik för Svenska kyrkans diakonala verksamhet hur, och om, man ska mäta diakoni.³ Det har funnits svårigheter kring avgränsning, sekretess,

3 Ett försök att samla in statistik om de diakonala uppgifterna via verksamhetsstatistiken gjordes tex under 1990-talet men fick tas bort på grund av att församlingarna inte kunde eller ville svara och inte tyckte att frågornas avgränsning stämde med den egna diakonisynen. Läs mer i Jonas Bromander (1997), "Till vad ska diakonal räkning tjäna?" i Bromander och Straarup (red.) Perspektiv på Svenska kyrkans statistik 1996. Tro och tanke 1997:7. Svenska kyrkans forskningsråd. År 2014 infogades specifika diakonifrågor på nytt i kyrkostatistiken, något som inledningsvis mötte liknande motstånd men där svarsfrekvensen nu har ökat (Bremborg och Jonsson, s. 54ff).

begreppsdefinition och mycket annat. Många försök till insamling av verksamhetsuppgifter har dessutom ofta drunknat i en svåröverblickbar lista över olika typer av verksamheter.⁴

Viss diakonistatistik samlas in inom ramen för Svenska kyrkans verksamhetsstatistik.⁵ Diakonalt arbete benämns i verksamhetsstatistiken som ”insatser organiserade av den aktuella församlingen med syfte att motverka sociala problem och öka livskvaliteten för de personer som berörs”.⁶ De frågor som sedan 2014 ingår om specifikt diakonala uppgifter rör ekonomiskt bistånd till hushåll samt antal besök och kontakttillfällen inom diakonin. Som författarna till en tidigare artikel i *Nyckeln till Svenska kyrkan* påpekar så omfattar denna statistik dock långt ifrån all diakonal verksamhet i Svenska kyrkan. Det beror dels på att den inte belyser verksamheterna så att diakonalt arbete kan skiljas ut, dels på att inte all typ av verksamhet fångas upp i statistiken. De konstaterar att verksamhetsstatistiken är ett trubbigt verktyg för att fånga utvecklingen av det diakonala arbetet.⁷ I sin artikel om diakonalt arbete kombinerar de därför verksamhetsstatistikens data (diakonifrågorna samt statistik som rör öppen verksamhet och regelbunden gruppverksamhet) med material från den årliga enkät som riktas till församlingarna i Svenska kyrkan (den så kallade kyrkbussen).

När det gäller empiriska studier av församlingsdiakoni⁸ gjordes 2010 en större studie som utgick från 553 församlingsdiakoners arbete under en vecka.⁹ Avgränsade verksamheter har som nämnts ovan studerats sedan dess, inte minst arbetet med asylsökande och nyanlända i samband med flyktingsituationen 2015.¹⁰ Vissa stift har också gjort egna studier eller inventeringar av den diakonala verksamheten.¹¹

4 En illustration av hur många olika verksamheter det kan finnas gavs dels i Hollmer (2010), s. 13, men också t.ex. i Luleå stifts inventering, där 48 församlingar angav 867 specifikt diakonala verksamheter (Demarin m.fl., *Som en levande blomma*, s. 32. Även om flera av dem förstås rör samma typer av verksamhet, visar de ändå på komplexiteten man står inför vid insamling av verksamhetsuppgifter.

5 Anna Davidsson Bremberg och Pernilla Jonsson (2018), ”Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det?”, i *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet.

6 Bremberg och Jonsson, s. 54.

7 Bremberg och Jonsson, s. 54.

8 Med församlingsdiakoni menas här helt enkelt den diakoni som bedrivs av församlingar i Sverige. Resultaten skulle sannolikt se annorlunda ut om man granskade utlandsförsamlingarna eller Act Svenska kyrkans internationella diakoni.

9 Miriam Hollmer (2010), *Församlingsdiakoni i förändring? Svenska kyrkans sociala arbete så som det utförs av församlingsdiakonerna*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet. Mätningen följdes upp året efter med samma resultat.

10 Kristina Hellqvist och Andreas Sandberg (2017), *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–16*. Svenska kyrkan.

11 Exempelvis Stockholm, Västerås och Luleå stift. Härnösands stift granskade församlingsdiakoni och frivillighet och Strängnäs stift studerade diakoner i ledningsfunktion.

DIAKONIMATRISEN

Kyrkbussarnas diakonifrågor har hittills rört vissa specifika verksamheter, medan diakonal verksamhet ur ett bredare perspektiv har saknats.¹² Som ett sätt att prova en ny ingång för kunskapsinsamling kring diakoni i vidare mening har en matris därför arbetats fram. Matrisen baseras bland annat på de tre övergripande verksamhetsområdena¹³ från *Vägledning för diakoni*, kombinerat med ett antal verksamhetskategorier som exempelvis psykosocialt stöd eller öppen mötesplats. Ett syfte med matrisen är att ge en bredare bild av verksamheten och att följa den löpande över tid, för att på så sätt även fånga upp tendenser och behov. Kompletterande fördjupningar kring särskilda ämnen (arbete med asylsökande och nyanlända, arbetsmarknadsinsatser eller något annat) kan även fortsättningsvis göras som enskilda nedslag genom separata frågor i kyrkbussen.

Matrisfrågorna ställdes genom fyra delfrågor: dels utifrån verksamhet de senaste tolv månaderna, vilka man samarbetar med, vilka åldersgrupper verksamheterna riktar sig till samt vilka behov man ser de närmaste fem åren. Hösten 2019 sändes den ut i kyrkbussens årliga enkätpaket till församlingarna. Mottagare var kyrkoherdar i 615 enheter (pastorat eller församlingar). 303 av dessa enheter, eller 49 procent, svarade på hela enkäten. Med tanke på att formen var ny kan det ses som ett hyfsat resultat, men förhoppningsvis ökar svarsfrekvensen under kommande år.

I en matris besvaras flera frågor på en gång. Därför kan man i svaren dels titta på vilka verksamhetstyper varje församling bedriver, dels hur de fördelar sig mellan tre olika grader av problematik. Det går också att se vilka verksamheter som är vanligare respektive ovanligare.¹⁴ Det innebär att man genom matrisen kan få en ganska bred bild av den diakonala verksamheten på församlingsnivå, liksom inom vilka områden det saknas verksamhet.

MATRISENS BEGRÄNSNINGAR

En nackdel med matrisen är att den inte visar antal verksamheter. Det är t.ex. möjligt att någon kategori har ett flertal verksamheter inom samma kategori. Om församlingen har fem verksamheter som på olika sätt alla riktar sig till exempelvis ålderskategorin vuxna så kommer det likväl bara registreras som en verksamhet. Om det

12 Några resultat från kyrkbussarna redovisas i Bremborg och Jonssons artikel i *Nyckeln till Svenska kyrkan*. De utgör också underlag till Hellqvist och Sandberg (2017) och olika sammanställningar och rapporter av Miriam Hollmer, exempelvis *Hinder för diakonal utveckling* (2018).

13 Alltså verksamhet som huvudsakligen syftar till livskvalitet och ett gott samhälle, allmänmännisklig problematik samt allvarlig social eller psykisk problematik.

14 Däremot finns vissa begränsningar gällande hur vanliga aktiviteter är. Mer om det i avsnittet om matrises begränsningar.

däremot finns fem öppna mötesplatser i en församling och de är fördelade över fem olika ålderskategorier så kommer vardera verksamhet att vara en etta i datamaterialet och därmed räknas som fem verksamheter totalt. Matrisen visar att de har minst en verksamhet inom varje kategori. Det kan därför vara så att vissa verksamheter förekommer oftare än vad resultatet visar. Matrisen kan däremot ge en bild över vilka typer av verksamheter som förekommer, och ge en indikation om vilka som är de vanligaste.

Diakonimatrisen syftar alltså inte till insamling av exakt definierad statistik på samma sätt som verksamhetsstatistiken. Diakonimatrisen ger inte en detaljerad bild av den diakonala verksamhetens omfattning i kvantitativ mening. Dess syfte är snarare en övergripande lägesbild över vilken typ av verksamheter som församlingarna bedriver inom det diakonala fältet.

En skillnad jämfört med *Vägledning för diakonis* klassificeringsmodell för verksamheter är att verksamheternas huvudsakliga fokus, det vill säga huruvida verksamheterna syftar till förändring och problemlösning eller primärt till omsorg och gemenskap, inte finns med. Det innebär att man i diakonimatrisen inte kan se om exempelvis en öppen mötesplats för personer i allvarlig social problematik primärt syftar till en stunds gemenskap eller om verksamheten syftar till en förändring av situationen, som t.ex. beroendebehandling. Däremot kan kategorier som hjälp till myndighetskontakter eller rådgivning sägas i sig själva syfta till förändring och problemlösning, så i viss mån finns perspektivet med även om det inte är kategoriserat på samma sätt som i *Vägledning för diakoni*.

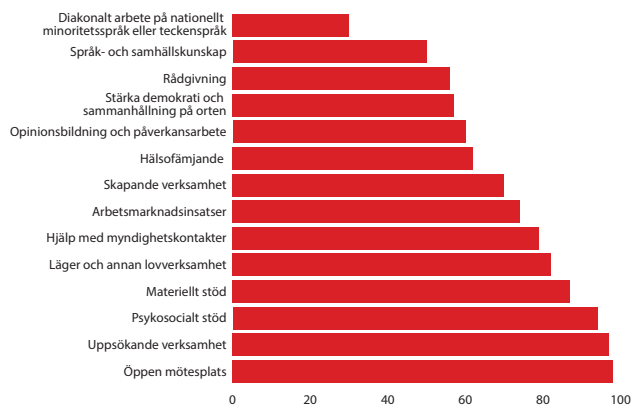
BEFINTLIGA DIAKONALA VERKSAMHETER ENLIGT DIAKONIMATRISEN

Den första frågan i diakonimatrisen var: "Inom vilka av nedanstående områden har församlingen/pastoratet bedrivit verksamhet under de senaste 12 månaderna och vilken grad av problematik skulle du säga att verksamheten huvudsakligen möter? Notera att det kan handla om både enskilda och grupper." Frågorna var ganska brett hållna, men kopplades uttryckligen till diakoni.¹⁵ Fjorton övergripande verksamhetskategorier ingick. Svaren visar att de tre vanligaste verksamhetskategorierna är öppen mötesplats, uppsökande verksamhet samt psykosocialt stöd. Den verksamhet som flest *inte* bedriver är diakonalt arbete på minoritets- eller teckenspråk.

15 De olika kategorierna var valda utifrån *Vägledning för diakoni* och stämdes av med handläggare och stiftsrepresentanter.

Sjuttio procent av de svarande anger att de inte har någon verksamhet inom den kategorin.¹⁶

FIGUR 1. DIAKONIMATRIS FRÅGA 1 KYRKBUSS TILL KYRKOHERDAR 2019. ANDEL I PROCENT AV SVARANDE FÖRSAMLINGAR SOM BEDRIVER VERKSAMHET INOM OLIKA VERKSAMHETSKATEGORIER (ANTAL SVARANDE = 303).

DE TRE ÖVERGRIPANDE VERKSAMHETSOMRÅDEN

När man svarade på frågorna fick man samtidigt ta ställning till inom vilket eller vilka av de tre övergripande verksamhetsområdena verksamhetskategorierna bedrevs. I Tabell 1 kan man se vilken övergripande inriktning de olika verksamhetskategorierna oftast har (fälten med högst andel svar är markerade).

¹⁶ Vid en jämförelse med Luleå stift, som har en jämförelsevis hög andel som talar nationella minoritetsspråk, är det fler som har verksamhet. Men det är ändå 60 % i Luleå stift som inte har verksamhet på nationella minoritetsspråk. Även i Luleå stifts egen granskning noterades att få församlingar tog upp verksamhet på minoritetsspråk. Demarin (2019) s. 32.

TABELL 1. RESULTAT FRÅGA 1 I DIAKONIMATRISEN: BEFINTLIGA DIAKONALA VERKSAMHETER

”Inom vilka av nedanstående områden har församlingen/pastoratet bedrivit verksamhet under de senaste 12 månaderna och vilken grad av problematik skulle du säga att verksamheten huvudsakligen möter? Notera att det kan handla om både enskilda och grupper.” Procent av svarande församlingar per verksamhetskategori och övergripande verksamhetsområde. Antal svarande = 303. Högst andel svar per verksamhet är rosamarkerat.

	Verksamhet inriktad på att främja livskvalitet och ett gott samhälle för alla	Allmänmännisklig problematik	Allvarlig social eller psykisk problematik	Ingen verksamhet
Arbetsmarknadsinsatser	33%	44%	18%	26%
Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk	21%	16%	4%	70%
Hjälp med myndighetskontakter	24%	51%	41%	21%
Hälsofrämjande	49%	23%	3%	38%
Läger och annan lov-verksamhet	64%	35%	6%	18%
Materiellt stöd	33%	55%	43%	13%
Opinionsbildning och påverkansarbete	44%	25%	12%	40%
Psykosocialt stöd	33%	73%	30%	6%
Rådgivning	18%	40%	23%	44%
Skapande verksamhet	57%	24%	2%	30%
Språk- och samhällskunskap	35%	25%	5%	50%
Stärka demokrati och sammanhållning på orten	47%	21%	3%	43%
Uppsökande	62%	63%	19%	3%
Öppen mötesplats	87%	35%	10%	2%

Det är vanligast att församlingarna bedriver en eller flera av verksamhetskategorierna inom det övergripande verksamhetsområde som syftar till att erbjuda livskvalitet och ett gott samhälle för alla (kolumn 2). Detta anger så gott som samtliga att man har (96 procent). En mycket stor andel av verksamhet med fokus på livskvalitet återfinns i de öppna mötesplatserna.

Nittiotvå procent har verksamheter inom området allmänmännisklig problematik, och då framförallt inom kategorin psykosocialt stöd (som 73 procent av församlingarna bedrev verksamhet inom). Även uppsökande verksamhet är vanligt när det gäller allmänmännisklig problematik.

Verksamhet med huvudsakligt fokus på allvarlig social eller psykisk problematik bedrivs hos 66 procent. Där fokus mot allvarligare problematik (kolumn 4) är vanligare förekommande är det framförallt inom de verksamheter som rör materiellt stöd (t.ex. matkassar, fondmedel och liknande) samt hjälp med myndighetskontakter (t.ex. följa med till socialtjänsten eller hjälpa till att överklaga beslut från försäkringskassan).

ÅLDERSFÖRDELNING I VERKSAMHETERNA

För varje diakonal verksamhet kunde respondenterna markera vilken eller vilka åldersgrupper verksamheten huvudsakligen mötte. För varje verksamhetskategori kunde flera åldrar anges. Alla verksamhetskategorier kan ju egentligen rikta sig till vilken ålder som helst (möjligen undantaget arbetsmarknadsinsatser). Det kan vara verksamheter med blandade åldersgrupper likaväl som åldersseparerade grupper vid öppna mötesplatser, eller att man möter olika åldrar vid t.ex. psykosocialt stöd.

Svenska kyrkans församlingsdiakoni möter människor i alla åldrar, men svaren (se tabell 2) visar att det oftast är vuxna och äldre¹⁷ som återfinns i Svenska kyrkans församlingsdiakoni. Öppen mötesplats är den verksamhet som har störst spridning bland åldersgrupperna.

---

¹⁷ Ålderskategorierna hade ingen närmare åldersintervall utan var medvetet allmänt hållna. Äldre är naturligtvis också vuxna, men eftersom en trettioåring varken är ung vuxen eller medelålders valdes beteckningen vuxen på ett tänkt spann mellan drygt 25 och 65. Det bedömdes inte som meningsfullt att dela in det spannet i fler delar.

TABELL 2. FRÅGA 2 I DIAKONIMATRISEN: ÅLDERSGRUPPER I VERKSAMHETERNA

”Till vilka ålderskategorier skulle du säga att verksamheterna huvudsakligen riktar sig? (Gör en uppskattning)” Störst i varje verksamhetskategori är markerad. Kyrkoherdar 2019. (Antal svarande = 303).

	Barn	Tonåringar	Unga vuxna	Vuxna	Äldre
Öppen mötesplats	52%	32%	29%	65%	84%
Psykosocialt stöd	7%	23%	31%	82%	64%
Arbetsmarknadsinsatser	0%	7%	31%	66%	3%
Hälsöfrämjande	4%	7%	9%	36%	42%
Skapande verksamhet	19%	17%	17%	44%	42%
Läger och annan lov- verksamhet	63%	73%	29%	19%	9%
Språk- och samhällskunskap	8%	11%	27%	37%	9%
Materiellt stöd	19%	16%	39%	83%	49%
Opinionsbildning och påverkansarbete	16%	28%	31%	49%	23%
Hjälp med myndighets- kontakter	3%	8%	31%	74%	32%
Uppsökande	3%	17%	17%	33%	91%
Rådgivning	2%	4%	24%	49%	22%
Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk	4%	5%	8%	20%	17%
Stärka demokrati och sammanhållning på orten	20%	30%	30%	52%	30%

Flertalet av de olika verksamhetskategorierna riktar sig i störst utsträckning till vuxna. Bland de verksamheter som i första hand riktar sig till äldre dominerar framförallt öppna mötesplatser och uppsökande verksamhet. Hela 91 respektive 84 procent av församlingarna har angett att den uppsökande verksamheten och verksamheten öppen mötesplats huvudsakligen riktar sig till äldre. Även om äldre är den vanligaste åldersgruppen i en verksamhet möter diakonin ofta även övriga vuxna. Vuxna är huvudsaklig målgrupp när det gäller psykosocialt stöd, materiellt stöd och hjälp med myndighetskontakter.

Av förklarliga skäl är församlingarnas arbetsmarknadsinsatser helt dominerade av vuxna och unga vuxna (tabell 2).¹⁸ Barn möter församlingens diakoni mestadels genom lägerverksamhet och öppen mötesplats. Av tabell 1 framgår att en majoritet av församlingarna (64 %) har angett att man bedriver läger och annan lovverksamhet inom det övergripande verksamhetsområdet "livskvalitet" medan 35 % har motsvarande verksamhet inom området "allmänmänsklig problematik". Av detta skulle man kunna dra slutsatsen att det generellt sett inte är läger för utsatta barn det handlar om, utan snarare "vanlig" lägerverksamhet med diakonala inslag.

När det gäller unga vuxna återfinns de i högst utsträckning i kategorin materiellt stöd (39 %). Med tanke på den utsatta situation som ensamkommande som fått rätt att stanna utifrån den nya gymnasielagen har hamnat i, kan man tänka sig att en del av dessa unga vuxna återfinns i den kategorin.¹⁹ Det kan också återspeglas i de relativt höga siffrorna för åldersgruppen när det gäller psykosocialt stöd, arbetsmarknadsinsatser, opinionsbildning och hjälp med myndighetskontakter (31 % vardera).

FÖRSAMLINGENS VERKSAMHET OFTAST I EGEN REGI

Som framgår av tabell 3 så är det absolut vanligaste i tolv av de fjorton verksamhetskategorierna att verksamheterna bedrivs i församlingens egen regi. Exempelvis har 88 % av församlingarna svarat att de bedriver öppen verksamhet i egen regi. Motsvarande andel i fråga om den uppsökande verksamheten och verksamheten som omfattar psykosocialt stöd är 86 % respektive 83 %. Observera att en församling kan bedriva delar av den öppna verksamheten i egen regi och andra delar i exempelvis extern samverkan. Man kunde ange flera alternativ för varje verksamhetskategori.

Av tabell 3 framgår även att inomkyrklig samverkan inom den diakonala verksamheten är relativt ovanlig. Den högsta graden av inomkyrklig samverkan sker kring lägerverksamhet (19 %) och i frågor som rör opinionsbildning (18 %). Inte i någon av verksamhetskategorierna har dock särskilt många angett att den drivs helt eller delvis i inomkyrklig samverkan. I själva verket är det vanligare att samverka externt än internt inom kyrkan.

¹⁸ Varför tre procent har angett äldre i arbetsmarknadsinsatser är lite oklart. Kanske blev det fel, kanske fungerar äldre t.ex. som mentorer eller liknande.

¹⁹ Kyrkostyrelsen delade ut mellan 18 och 75 miljoner kronor per år i extra stöd för arbetet med asylsökande och flyktingar mellan 2015 och 2020. Enligt ansvarig handläggare på kyrkokansliet har de senaste ansökningarna till medlen i högre grad rört arbete med ensamkommande enligt gymnasielagen, och färre än tidigare språkcaféer och liknande.

TABELL 3. FRÅGA 3 I DIAKONIMATRISEN: I VEMS REGI?

”Är verksamheten helt i församlingens egen regi eller i någon form av samarbete med andra? Det är möjligt att kryssa flera olika alternativ i samma rad – exempelvis om man både har bolag och samverkar. Information om samarbetsformerna: I inomkyrklig samverkan med t.ex. andra församlingar eller stiftsgemensamma avtal I extern samverkan med t.ex. socialtjänst, idrottsklubb, annat trossamfund” (antal svarande = 303).

	I församlingens egen regi	I inomkyrklig samverkan	I extern samverkan	I bolagsform mot ersättning
Öppen mötesplats	88%	12%	21%	1,0%
Psykosocialt stöd	83%	17%	16%	0,0%
Arbetsmarknadsinsatser	43%	3%	44%	0,7%
Hälsofrämjande	56%	5%	12%	0,7%
Skapande verksamhet	64%	5%	12%	0,7%
Läger och annan lov-verksamhet	78%	19%	12%	0,3%
Språk- och samhällskunskap	29%	9%	23%	0,0%
Materiellt stöd	79%	11%	21%	1,0%
Opinionsbildning och påverkansarbete	49%	18%	18%	0,0%
Hjälp med myndighetskontakter	72%	10%	15%	0,0%
Uppsökande	86%	17%	19%	0,3%
Rådgivning	48%	7%	12%	0,3%
Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk	23%	10%	8%	0,0%
Stärka demokrati och sammanhållning på orten	34%	17%	38%	0,3%

Extern samverkan sker framförallt inom verksamhetskategorierna arbetsmarknadsinsatser och i att stärka demokrati och sammanhållning på orten. Svenska kyrkan har under de senaste åren gjort en särskild satsning på arbetsmarknadsinsatser, exempelvis genom projektet Mer än jobb.²⁰ Det har även tecknats en nationell avsiktsförklaring med Arbetsförmedlingen. Det kanske kan vara en förklaring till att extern samverkan är vanligare inom just denna verksamhetskategori.

Endast 16 av 303 kyrkoherdar svarat att de bedriver diakonal verksamhet i bolagsform mot ersättning.

²⁰ <https://www.svenskakyrkan.se/agenda2030/mer-an-jobb--insatser-for-personer-som-star-utanfor-arbetsmarknaden-i-sverige>

BEHOV DE NÄRMASTE FEM ÅREN

När kyrkoherdarna tillfrågades om i vilka verksamhetskategorier och inom vilket övergripande verksamhetsområde de såg behov av utveckling de närmaste fem åren så blev svarsmönstret i stort sett lika som i frågan om befintliga verksamheter, även om inte alla siffror är exakt samma. Jag har inte kunnat jämföra om samma församlingar har gett samma svar på den första och sista frågan (dvs de som visas i tabell 1 och 4), men översiktligt speglar svaret till stor del dagens verklighet.

TABELL 4. FRÅGA 4 I DIAKONIMATRISEN: BEHOV DE NÄRMASTE FEM ÅREN

”Om du skulle göra en bedömning för de närmaste fem åren, vilka områden ser du behov av att utveckla framöver och inom vilken/vilka problemkategorier?” (antal svarande: 303). Högsta siffrorna per verksamhetskategori markerade.

	Verksamhet inriktad på att främja livskvalitet och ett gott samhälle för alla	Allmänmänsklig problematik	Allvarlig social eller psykisk problematik	Ser inte behov av att utveckla
Arbetsmarknadsinsatser	28%	47%	17%	31%
Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk	27%	17%	6%	60%
Hjälp med myndighetskontakter	27%	50%	32%	25%
Hälsofrämjande	52%	32%	7%	29%
Läger och annan lov-verksamhet	59%	39%	10%	22%
Materiellt stöd	28%	47%	35%	25%
Opinionsbildning och påverkansarbete	49%	34%	19%	29%
Psykosocialt stöd	32%	57%	37%	12%
Rådgivning	22%	38%	19%	44%
Skapande verksamhet	50%	32%	5%	30%
Språk- och samhällskunskap	32%	27%	7%	48%
Stärka demokrati och sammanhållning på orten	52%	34%	10%	31%
Uppsökande	44%	51%	17%	20%
Öppen mötesplats	66%	42%	16%	17%

Möjligen kommer en större andel av församlingarna att bedriva verksamhet inom områdena stärka demokrati och sammanhållning på orten, hälsofrämjande arbete och opinionsbildning om ett antal år jämfört med idag. Men överlag är alltså svaren på vilka behov man ser om fem år ungefär de samma som svaren på vilka verksamheter man redan bedriver.

DEN SAMMANSATTA BILDEN: SVENSKA KYRKANS FÖRSAMLINGS DIAKONI 2019

Jämför man svaren på de tre första frågorna i diakonimatrizen tycks den allra vanligaste enskilda diakonala verksamheten vara öppen mötesplats för äldre i församlingens egen regi inriktad på livskvalitet och ett gott samhälle.²¹ Nästan lika vanligt är församlingens egen uppsökande verksamhet till äldre i allmänmänsklig problematik. Eftersom denna observation kommer från vad som är det vanligaste svaret i respektive fråga (och inte är en exakt siffra eftersom samma församlingar har svarat i just den kombinationen) får den tas med viss reservation. Likväl stämmer den övergripande bilden med andra studier och med den diskussion som förekommit angående vilka kyrkans diakoni är till för.²² Det är emellertid viktigt att framhålla att även andra former av verksamheter är vanliga. Det gäller framförallt psykosocialt stöd i församlingens egen regi för vuxna i allmänmänsklig problematik samt materiellt stöd i församlingens egen regi för vuxna i allmänmänsklig problematik.

Om man återigen använder metoden att ta det vanligaste svaret i respektive fråga och verksamhetskategori så skulle Svenska kyrkans församlingsdiakonala verksamhet 2019 se ut så här, i fallande ordning efter hur vanliga verksamheterna är (jämför tabell 1 i avsnittet om befintliga verksamheter):

- Öppen mötesplats för äldre i församlingens egen regi inriktad på livskvalitet och ett gott samhälle
- Församlingens egen uppsökande verksamhet till äldre i allmänmänsklig problematik
- Psykosocialt stöd i församlingens egen regi för vuxna i allmänmänsklig problematik
- Materiellt stöd i församlingens egen regi för vuxna i allmänmänsklig problematik.
- Läger och annan lovverksamhet i församlingens egen regi för tonåringar, med inriktning på livskvalitet och ett gott samhälle för alla
- Hjälp med myndighetskontakter för vuxna i allmänmänsklig problematik, i församlingens egen regi
- Arbetsmarknadsinsatser för vuxna i allmänmänsklig problematik, i extern samverkan

21 Jag skriver "tycks", då detta grundar sig i vad som är det vanligaste svaret i respektive fråga och kategori. Alltså den vanligaste befintliga verksamheten; den övergripande verksamhetskategori i den vanligaste av befintliga verksamheter; den vanligaste åldern i den vanligaste verksamheten; den vanligaste regi som den vanligaste verksamheten drivs i. Jag har inte kunnat kontrollera om det var samma församlingar som kryssade i båda. Denna reservation är viktig att ha med.

22 T.ex. den diakonala inventeringen i Västerås stift, eller med resultaten från diakonistudien 2010 (s. 34f). Diskussionen om faktisk kontra föreställd målgrupp för diakonin påbörjades av Engel 2006 och har fortsatt sedan dess.

- Skapande verksamhet för vuxna inriktad på livskvalitet och ett gott samhälle, i församlingens egen regi
- Hälsofrämjande verksamhet för äldre inriktad på att stärka livskvalitet och ett gott samhälle, i församlingens egen regi
- Opinionsbildning och påverkansarbete för vuxna inriktad på att främja livskvalitet och ett gott samhälle, i församlingens egen regi
- Stärka demokrati och sammanhållning på orten, inriktning livskvalitet och ett gott samhälle, för vuxna och i extern samverkan
- Rådgivning för vuxna i allmänmänsklig problematik, i församlingens egen regi
- Språk och samhällskunskap för vuxna inriktad på livskvalitet och ett gott samhälle, i församlingens egen regi
- Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk inriktad på livskvalitet och ett gott samhälle, i församlingens egen regi och för vuxna

Som synes är vuxna mer spridda över olika verksamheter, medan äldre är mer koncentrerade till de vanligaste kombinationerna av verksamhetskategori, övergripande område och verksamhetsform (dvs de två översta). De flesta verksamheter bedrivs i församlingens egen regi, men arbetsmarknadsinsatser och att stärka demokrati och sammanhållning sker oftare i extern samverkan.

När det gäller övergripande verksamhetsområden så visar diakonimatriisen att i stort sett alla församlingar tycks bedriva verksamhet med huvudsakligt fokus på livskvalitet och ett gott samhälle, samt allmänmänsklig problematik.

JÄMFÖRELSE MED ANNAN STATISTIK OM FÖRSAMLINGS DIAKONI

De olika rutorna i matrisen visar på olika tyngdpunkter inom församlingarnas diakonala verksamhet. När dessa jämförs med varandra ges en sammansatt bild, som inte är exakt i detaljerna, men som tecknar en översiktlig kartbild av verksamheten. Diakonimatriisen kan ge en bild av komplexiteten i de diakonala verksamheterna, både vad det gäller innehåll och i viss mån målgrupp. Varje område kan sedan i sin tur tolkas vidare av personer som har djupare kunskaper inom de olika områdena. Det går också att jämföra detta data-material med annan statistik. Det kan man göra genom att med vissa intervall ställa kompletterande fördjupningsfrågor i kyrkbussenkäterna (om man t.ex. vill titta närmare på arbetsmarknadsinsatser eller arbete med asylsökande och nyanlända), men även genom att jämföra med delar av Svenska kyrkans verksamhetsstatistik.

Diakonimatrisen har hittills bara skickats ut en gång till församlingarna, men det framgår ändå av svaren att materiellt stöd är en av de vanligare befintliga verksamheterna. Det är också en av de verksamheter som man i ganska hög grad bedömer behöver utvecklas de närmaste fem åren. Om man jämför med verksamhetsstatistiken så visar den att antalet hushåll som har erhållit ekonomiska bidrag har ökat de senaste åren.²³ Diakonimatrises svar kan alltså komplettera verksamhetsstatistiken. Enligt diakonimatrisen ges det materiella stödet huvudsakligen till personer som är i allmänmänsklig eller allvarlig problematik och som huvudsakligen är vuxna, därefter äldre. Ekonomiskt bidrag delas i verksamhetsstatistiken upp i tre kategorier: familjer med en vuxen och barn, två vuxna med barn samt hushåll utan barn. Det är klart vanligast med ekonomiska bidrag till hushåll utan barn, därefter en vuxen med barn.²⁴

Antalet kontakttillfällen, som också redovisas genom verksamhetsstatistiken, berör uppsökande verksamhet eller tillfällen där någon har sökt församlingens råd, stöd eller bistånd. Det är alltså inte besök i den öppna verksamheten som avses. Även antalet kontakttillfällen har ökat i verksamhetsstatistiken. I diakonimatrisen motsvarar verksamhetsstatistikens kontakttillfällen närmast uppsökande, psykosocialt stöd och hjälp med myndighetskontakter.²⁵ Dessa hör alla till de vanligaste befintliga verksamheterna enligt svaren på matrisen.

I verksamhetsstatistiken redovisas inte ålder specifikt. Vissa verksamheter riktas till barn, men det finns ingen särskild statistik för vad som riktas till äldre. All öppen verksamhet till vuxna (där äldre i verksamhetsstatistiken ingår) har dock ökat kraftigt: med femtio procent det senaste decenniet.²⁶

Även när det gäller arbetsmarknadssatsningar ger svaren från diakonimatrissvaren i kyrkbussen och verksamhetsstatistiken stöd åt varandra. Enligt verksamhetsstatistiken hade 70 procent av församlingarna 2017 någon form av arbetsmarknadssatsningar. I 2019 års diakonimatrissfrågor hade 74 procent sådan verksamhet (se figur 1).

23 Bremborg och Jonsson (2018), "Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det?", eller <https://www.svenskakyrkan.se/statistik>

24 Bremborg och Jonsson (2018), s. 59.

25 Materiellt stöd kan också höra hit, om man ser det som att personer söker upp församlingen för att få någon form av materiellt bistånd snarare än att ekonomiskt bistånd delas ut.

26 Bremborg och Jonsson, s. 67.

SAMMANFATTNING

Förenklat kanske man kan säga att verksamhetsstatistikens detaljerade kvantitativa data missar diakonins övergripande komplexitet, medan diakonimatrisen ger ett övergripande perspektiv på bekostnad av exakthet. Där de överlappar bekräftar dock resultaten varandra. Dessa två typer av statistikinsamling för diakoni har olika styrkor och svagheter, som dock gemensamt kan ge en förhållandevis välunderbyggd bild av Svenska kyrkans församlingsdiakonala verksamheter. Denna bild kan i sin tur användas inom såväl forskning som för reflektion, strategier, utvecklingsåtgärder eller kommunikation. Resultaten kan brytas ned stiftsvis.

Behovet av att stärka det strategiska tänkandet kring diakoni har lyfts under flera år och var det bärande syftet bakom framtagandet av *Vägledning för diakoni*. Detta betonades exempelvis nyligen av Västerås stift utifrån den diakonala inventering de gjorde 2018. Inventeringen visade att de öppna mötesplatserna utgör en mycket viktig del i församlingens verksamhet, samtidigt som denna typ av verksamhet ofta bedrivs relativt oreflekterat.²⁷ Genom vägledningens klassificeringsmodell för diakonala verksamheter fick församlingarna en konkret bild av hur verksamhetsprioriteringarna såg ut.²⁸ Genom att strukturera verksamheten enligt denna modell åskådliggjordes alltså en bild som man inte alltid var medveten om.

Klassificeringsmodeller, statistik och liknande sätt att försöka strukturera en motspänstigt komplex verklighet kanske inte lockar alla, men det har sitt värde för den som vill reflektera över vad man gör, varför man gör det och hur man vill att det ska se ut framöver.

REFERENSER

- Bodin, Magnus och Miriam Hollmer (2020), *Vägledning för diakoni*. Argument.
- Bromander, Jonas (1997), "Till vad ska diakonal räkning tjäna?" i Bromander och Straarup (red.) *Perspektiv på Svenska kyrkans statistik 1996*. *Tro och tanke* 1997:7.
- Bäckström, Anders (m.fl.) från 1994: *För att tjäna. En studie av diakonuppfattningar hos kyrkliga befattningshavare*. Svenska kyrkans utredningar 1994:1.

²⁷ Anders Hagman, "Att mäta eller inte mäta diakoni?", i SKT nr 10. Liknande resultat har framkommit även i Stockholms stift och Luleå stift. Se Engel och Christiansson (2017), *Diakonins strukturer. En presentation av tre empiriska studier av den församlingsdiakonala verksamheten i Stockholms stift 2016/17* samt Demarin (2019), *Som en levande blomma. Kartläggning av diakonala verksamheter i Luleå stift 2018/19*.

²⁸ Hagman, Anders, "Orienteringspunkter för gemenskapande diakoni", i *Svensk kyrkotidning* nr 9, 2019, "Att mäta eller inte mäta diakoni?", i SKT nr 10, 2019 samt "Värdeskapande diakoni", i SKT nr. 3, 2020.

- Davidsson Bremborg, Anna och Pernilla Jonsson (2018), "Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det?", i *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet.
- Demarin, Eva-Lena (2019), *Som en levande blomma. Kartläggning av diakonala verksamheter i Luleå stift 2018/19*. Luleå stift.
- Hagman, Anders, "Orienteringspunkter för gemenskapande diakoni", i *Svensk kyrkotidning* nr 9, 2019.
- Hagman, Anders, "Att mäta eller inte mäta diakoni?", i *SKT* nr 10, 2019.
- Hagman, Anders, "Värdeskapande diakoni", i *SKT* nr. 3, 2020
- Hellqvist, Kristina och Andreas Sandberg (2017), *En tåid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–16*. Svenska kyrkan.
- Hollmer, Miriam (2010), *Församlingsdiakoni i förändring? Svenska kyrkans sociala arbete så som det utförs av församlingsdiakonerna*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet.
- Hollmer, Miriam (2016), *Ett öppnare församlingsliv. Svenska kyrkans möte med det ökade antalet asylsökande 2015. En analys av ansökningar till kyrkostyrelsens riktade medel*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet.
- Hollmer, Miriam (2018), *Hinder för diakonal utveckling i Svenska kyrkan. Rapport till projektet Diakoni och välfärd*. Svenska kyrkan, kyrkokansliet.

Kapitel 4

Medlemmars flyttmönster och utträden ur Svenska kyrkan – finns det samband?

TIGRAN BABAJAN

INLEDNING

Medlemsstatistiken för Svenska kyrkan visar att närmare 6 av 10 svenskar fortfarande var medlemmar i Svenska kyrkan i slutet av 2019. Utträdestakten bland Svenska kyrkans medlemmar har under 2000–2019 i genomsnitt legat på 0,9 procent (medianen = 0,8 procent) årligen, men har ökat på senare år (se figur 1 nedan). Både teologiska och samhällsvetenskapliga teorier har använts för att förklara utträden från folkkyrkor som Svenska kyrkan.¹ Tidigare enkät- och intervjustudier av utträden från Svenska kyrkan gör gällande att utträdena är nära förknippade med faktorer på individuell nivå som sviktande kyrkolojalitet, avsaknad av gudstro eller vilja att betala kyrkoavgiften jämte kritik av kyrkans eller dess representanters arbete.²

En annan förklaring som accentuerats i tidigare litteratur är teorin om betydelsen av lokalsamhället för relationen till kyrkan.³ Ett centralt antagande i denna teori är att medlemskap i kyrkan också är förenat med en geografisk dimension som innebär att det är relaterat till en specifik plats eller lokalsamhälle.⁴ En flytt från den egna lokala församlingen leder enligt detta resonemang till uppbrott från kyrkan och gör det mer sannolikt att människor som flyttat också träder ur kyrkan.⁵

1 Sundback, 1989; Davie, 1990; Sundback, 1991; Jonsson, 2016; Bromander & Jonsson, 2018.

2 Svenska kyrkans utredningar, 2003; Bromander, 2011; Jonsson, 2017; Bromander & Jonsson, 2018.

3 Svenska kyrkans utredningar, 2003, s. 8.

4 Sandberg, 2013, s. 46.

5 Lund, Jørgensen & Riis, 2019.

I Sverige redovisar Statistiska centralbyrån (SCB) detaljerad statistik över flyttar inom Sverige. Enligt 2019 års uppgifter har flyttningarna inom riket ökat med 25 procent sedan år 2000.⁶ Under förra året ägde 1,5 miljoner flyttar rum i Sverige. Två tredjedelar av dessa var flyttar inom en och samma kommun. Generellt flyttar människor på grund av jobb, studier eller ändrade bostadsbehov. Unga vuxna i åldern 19–35 år flyttade mest under 2019 – drygt 25 procent inom denna åldersgrupp. Kvinnor mellan 20 och 26 år utmärker sig som särskilt flyttbenägna då hela 35 procent av svenskarna i denna grupp flyttade minst en gång under 2019.⁷

Finns det då ett samband mellan flyttar och utträden? I 2013 års *Nyckeln till Svenska kyrkan* undersöktes just detta för åren 2001 och 2011 bland unga medlemmar som var i åldern 15–20 år under 2001. Med hjälp av bivariata sambandsanalyser och beskrivande statistik på aggregerad nivå visade artikeln att andelen som går ur Svenska kyrkan var högre bland flyttare i jämförelse med stannare. Dessutom var utträdesbenägenheten större bland dem som flyttat över en länsgräns än dem som flyttat inom ett och samma län.⁸

Föreliggande artikel är en del av forskningsprojektet *Kyrkotillhörighet under förändring* och ämnar undersöka utträden från Svenska kyrkan i relation till flyttar. Målet med denna artikel är att systematiskt kartlägga eventuella samband mellan utträden och flyttningar för att bidra till en fördjupad förståelse av människors beslut att gå ur kyrkan relaterat till deras geografiska kontext.

Återstoden av artikeln är disponerad på följande sätt. Först redovisas andelen utträden från Svenska kyrkan under perioden 2000–2019 och viktiga händelser som haft inverkan på utträdesbenägenheten. I avsnittet därefter redovisas olika skäl till flyttar som svenskarna uppgett i den externa kyrkbussen 2019.⁹ Därefter kommer ett avsnitt som analyserar eventuella samband mellan utträden och flyttar utifrån statistik på aggregerad nivå och individnivå. Artikeln avslutas med en sammanfattande diskussion av resultaten.

UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN

Utträden från Svenska kyrkan är av särskild betydelse då dessa innebär ett tapp av både mänskliga och ekonomiska resurser. Omkring 60 procent av Svenska kyrkans verksamheter finansieras genom

6 Med flyttar avses byte av bostad/adress.

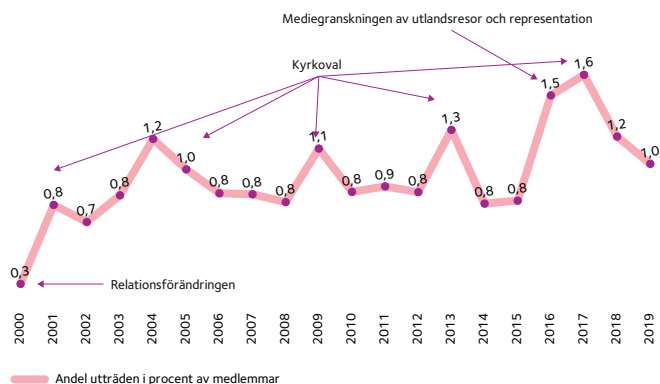
7 SCB, 2020.

8 Se mer i Sandberg, 2013, s.50. Notera att två län, Gotland och Västra Götaland, sticker ut i några avseenden. Jag hänvisar den intresserade läsaren till studien för detaljer.

9 Den externa kyrkbussen är benämningen på Kyrkokansliets stora årliga enkätundersökning riktad till ett representativt urval av Sveriges befolkning.

medlemsavgiften.¹⁰ Figur 1 nedan visar på en ganska stor årlig variation i fråga om hur stor andel av Svenska kyrkans medlemmar som valde att gå ur kyrkan under perioden 2000–2019.

FIGUR 1. UTTRÄDESTAKTEN BLAND MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN. ANDEL MEDLEMMAR SOM TRÄTT UR (2000–2019)

I regel väljer fler att träda ur kyrkan under ett kyrkovoalsår, eftersom många blir påmind om sitt medlemskap i samband med att de får sina röstkort.¹¹ Dessutom märks tydligt effekten av den negativa publiciteten när Aftonbladet och Ekot granskade utlandskyrkans respektive Svenska kyrkans församlingars resor och representation under 2016.¹² Drygt 90 000 medlemmar (1,5 %) lämnade kyrkan det året.

Enligt Kyrkokansliets enkätundersökningar finns det flera avgörande skäl till att medlemmar lämnar Svenska kyrkan. I 2019 års kyrkbuss uppger var tredje utträdare avsaknaden av gudstro som det främsta motivet för utträde. Näst vanligast skäl till utträde är oviljan att betala kyrkoavgiften (23 procent av utträdarna). Enbart 1 procent av dem som lämnat kyrkan uppger flytt som den avgörande orsaken till beslutet.

Trots att det mesta tyder på att förklaringarna för utträden framför allt handlar om faktorer på individuell nivå har det historiskt funnits regionala skillnader avseende andelen utträden ur Svenska kyrkan.¹³ I figur 2 redovisas en översikt över andelen utträden ur Svenska kyrkan efter typ av kommun.

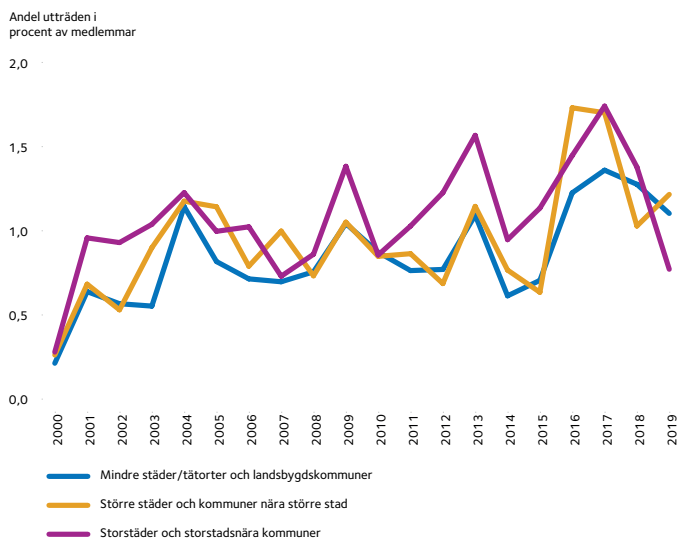
¹⁰ Kyrkokansliet, 2019.

¹¹ Svenska kyrkans utredningar, 2003, s.23.

¹² Kyrkokansliet, 2016

¹³ Jonsson, 2017, s.20

FIGUR 2. UTTRÄDESTAKTEN FRÅN SVENSKA KYRKAN. ANDEL MEDLEMMAR SOM TRÄTT UR PER ÅR (2000–2019) EFTER KOMMUNTYP.

Källa: Svenska kyrkans statistikdatabas.

Anmärkning: Egen beräkning. Denna artikel utgår från Sveriges kommuner och regioners (SKR) tre övergripande kommuntyper: Storstäder och storstadsnära kommuner, större städer och kommuner nära större stad och mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner. Läs mer om kategorierna här: <https://skr.se/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html>

Av diagrammet ovan framgår att utträden under de senaste två decennierna har varit vanligast iorstäder och storstadsnära kommuner. Utträdena i församlingar i mindre städer och landsbygdskommuner har varit färre jämfört med övriga kommuntyper, men de regionala skillnaderna har generellt minskat över tid.

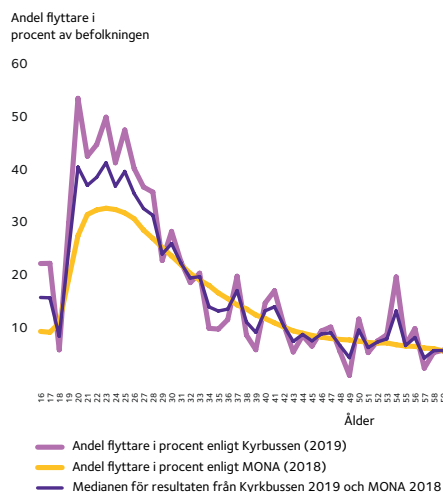
FLYTTMÖNSTER OCH DE VANLIGASTE SKÄLEN TILL ATT MÄNNISKOR FLYTTAR

För att förstå eventuella samband mellan flyttningar och valet att träda ur Svenska kyrkan krävs en systematisk kartläggning av flyttmönster och de vanligaste motiven till varför människor flyttar. I 2019 års externa kyrkbuss ställdes ett antal frågor kring flytt till ett representativt urval av Sveriges befolkning.

Ungefär 15 procent av svenskarna uppger i kyrkbussen 2019 att de flyttat minst en gång under de senaste 12 månaderna. De som är i åldern 16–29 år flyttar oftare än övriga åldersgrupper. I denna grupp uppger 37 procent att de flyttat minst en gång under de senaste 12 månaderna. Näst vanligast är flyttar bland dem i ålderskategorin 30–49 år (14 procent har flyttat minst en gång). I figur 3 nedan redovisas andel flyttare inom åldersspannet 16–84 år.

FIGUR 3. FLYTTNINGAR OCH ÅLDER. ANDEL FLYTTARE I PROCENT AV BEFOLKNINGEN EFTER ÅLDER (2018–2019).

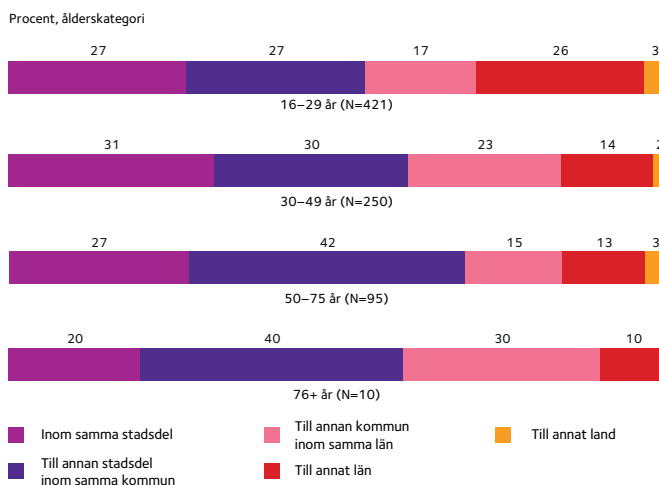
Källa: Den externa kyrkbussen 2019 och SCB, MONA 2018

Anmärkning: Diagrammet bygger på följande fråga i den externa kyrkbussen 2019: "Har du flyttat under de senaste 12 månaderna?" med svarsalternativen "Ja" och "Nej". Dessutom används registeruppgifter från SCB MONA, 2018. Som flytt definieras varje byte av lägenhet (registreras utifrån byte av lägenhetsnummer). Det finns flera förklaringar för skillnaderna mellan de olika kurvorna i diagrammet. En självklar förklaring är att det är statistik från två olika år. En annan förklaring kan vara att vissa åldrar är över- eller underrepresenterade i den externa kyrkbussen 2019. En tredje förklaring kan vara att personer i en viss ålder i högre grad än andra glömmet att adressändra eller aktivt väljer att inte göra det trots att de flyttat. Slutligen kan andelen emigrerade från Sverige också ha bidragit till skillnaderna.

Notera att figuren innehåller integrerade uppgifter om flyttningar från Svenska kyrkans årliga enkät till allmänheten 2019 (den så kallade externa kyrkbussen) och statistik över hela befolkningen i Sverige från SCB (MONA) för år 2018. Sammanslagen statistik från två olika år och källor (enkätdata och registerdata) ger oss en bättre bild av den högre flyttbenägenheten i vissa åldrar, som mer specifikt handlar om unga vuxna i allmänhet och undergruppen 20–27-åringar i synnerhet.

Hur ser då flyttmönstren ut? Finns det skillnader i typ av flytt mellan olika ålderskategorier eller utifrån medlemskap i Svenska kyrkan?

FIGUR 4. TYP AV FLYTT EFTER ÅLDERSKATEGORI. ANDEL I PROCENT AV PERSONER SOM FLYTTAT MINST EN GÅNG UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA (2019)

Källa: Den externa kyrkbussen 2019.

Anmärkning: N-talen inom parentes anger antal respondenter per kategori. Resultaten bygger på följande fråga: "Du svarade i föregående fråga att du flyttade under de senaste 12 månaderna. Vart gick din senaste flytt?" med svarsalternativen enligt figuren ovan. De fyra ålderskategorierna motsvarar den standard som tillämpas av SOM-undersökningarna vid Göteborgs universitet.

Som framgår av figur 4 ovan är flyttningar över en länsgräns vanligast inom ålderskategorin 16–29 år. En förklaring kan vara att många i denna ålder flyttar på grund av utbildning, arbete och bostad eller partner på en annan ort.¹⁴ I övrigt verkar den vanligaste typen av flytt för de flesta ålderskategorier vara den som sker inom en och samma kommun (samma stadsdel eller annan stadsdel inom kommunen).

I den externa kyrkbussen 2019 ställdes också frågor om skäl till flytt till dem som uppgav att de hade flyttat minst en gång under de senaste 12 månaderna. I nedanstående tabell redovisas de tio vanligaste kombinationerna av flyttmönster och skäl till flytt för samtliga ålderskategorier.

¹⁴ Mellander & Bjerke, 2017, ss.196-197

TABELL 1. TYP AV FLYTT OCH SKÄL TILL FLYTT.

De tio vanligaste kombinationerna bland dem som uppgett att de flyttat minst en gång under de senaste 12 månaderna, rangordnat efter förekomst.

Typ av flytt och skäl för flytt

1. Inom samma stadsdel – för att bo större
2. Till annan stadsdel inom samma kommun – för att bo större
3. Till annat län – studier
4. Till annat län – arbete
5. Inom samma stadsdel – för att bo billigare
6. Till annat län – för att bo närmare släkt och vänner
7. Till annan kommun inom samma län – för att bo större
8. Till annan kommun inom samma län – för att flytta ihop med min partner
9. Till annan stadsdel inom samma kommun – för att bo billigare
10. Till annan stadsdel inom samma kommun – för att flytta ihop med min partner

Källa: Den externa kyrkbussen 2019.

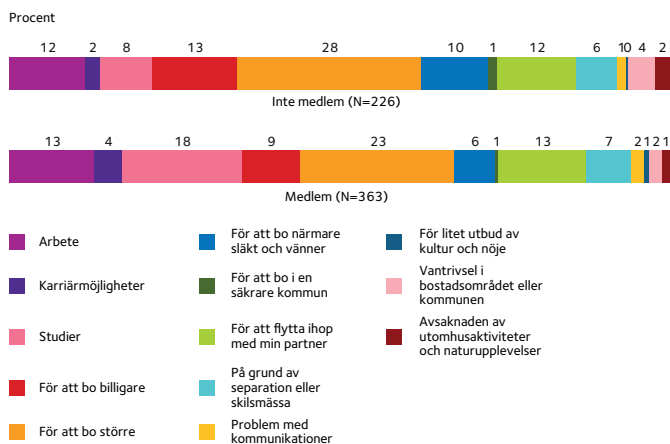
Anmärkning: Tabellen bygger på följande fråga: "Du svarade i föregående fråga att du flyttade under de senaste 12 månaderna. Vart gick din senaste flytt?" och "Vad var det viktigaste skälet till att du/ni flyttade?". Rankningen i tabellen har tagits fram i efterhand genom att slå ihop svaren från de två frågorna och ranka de tio vanligast förekommande kombinationerna.

Tabell 1 visar att majoriteten av dem som flyttar gör det inom samma kommun och för att bo större. Näst vanligast är att flytta till ett annat län för studier eller arbete. Överlag visar resultaten från den externa kyrkbussen 2019 att det vanligaste skälet till flytt är för att kunna bo större.¹⁵

Hur ser skälen till flytt ut för icke-medlemmar respektive medlemmar i Svenska kyrkan bland dem som flyttat minst en gång under de senaste 12 månaderna? Av figur 5 framgår att det finns ett flertal väsentliga och gemensamma skäl till flytt för både medlemmar och icke-medlemmar.

¹⁵ Drygt 3 av 10 svenskar uppger det som det avgörande motivet för flytt.

FIGUR 5. VIKTIGA FLYTTSKÄL. ANDEL I PROCENT AV DEM SOM FLYTTAT MINST EN GÅNG UNDER DE SENASTE 12 MÅNADERNA (2019), EFTER MEDLEMSKAP I SVENSKA KYRKAN.

Källa: Den externa kyrkbussen 2019.

Anmärkning: N-talen inom parentes anger antal respondenter per kategori. Resultaten bygger på följande fråga: "Vad var det viktigaste skälet till att du/ni flyttade?", vilken enbart ställdes till respondenter som svarade "Ja" på frågan "Har du flyttat under de senaste 12 månaderna?".

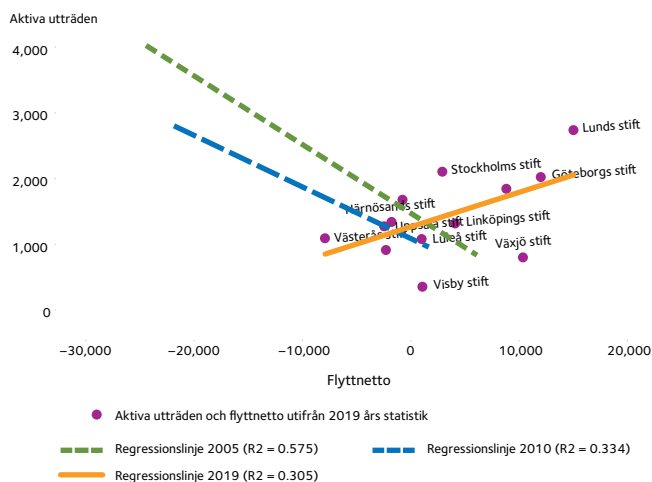
Den vanligaste anledningen till att flytta är behovet eller viljan att bo större. Notera att andelen som uppger detta som det primära skälet till flytt är högre bland icke-medlemmar (28 procent) än bland medlemmar (23 procent). Andra mycket viktiga skäl till flytt bland dem som inte är medlemmar i Svenska kyrkan är viljan att bo billigare (13 procent), arbete (12 procent) och att flytta ihop med en partner. Bland medlemmar däremot är det studier (18 procent) som är det näst vanligaste primära skälet till flytt.

Det är emellertid viktigt att inte dra några förhastade slutsatser av de enkätresultat som redovisas i figur 5 om eventuella skillnader mellan icke-medlemmar och medlemmar, eftersom dessa inte verkar vara statistiskt signifikanta. Samtidigt ger de en intressant fingervisning om eventuella bakomliggande orsaker i relation till valet att träda ur kyrkan, som kan aktiveras eller förstärkas i samband med en flytt.

SAMBAND MELLAN FLYTTNINGAR OCH UTTRÄDEN

I detta avsnitt redovisas statistiska analyser av eventuella samband mellan flyttningar och utträden baserat på uppgifter från Svenska kyrkans statistikdatabas och registerdata på mikronivå från SCB MONA (2000–2018). Låt oss först titta på diagram 6 som redovisar aktiva utträden i relation till flyttnetto.

FIGUR 6. AKTIVA UTRÄDEN OCH FLYTTNETTO (2019). EFTER STIFT

Källa: Svenska kyrkans statistikdatabas.

Anmärkning: Diagrammet ovan visar relationen mellan aktiva utträden i absoluta tal och inrikes inflyttningsnetto som är skillnaden mellan antal inflyttare och utflyttare från respektive stift under 2018. De tre regressionslinjerna visar enbart riktningarna för de linjära sambanden mellan aktiva utträden och flyttnetto under de tre åren. Notera att författaren också undersökt samma diagram med normaliserade värden som visar samma mönster (redovisas ej här).

Figur 6 visar det bivariata sambandet mellan aktiva utträden och inflyttningsnetto inom Svenska kyrkans stift under 2019. Dessutom redovisas ytterligare två regressionslinjer som gör nedslag i sambandet med utgångspunkt i 2005- och 2010 års statistik. Diagrammet indikerar att graden av förklarad samvariation (se R2-värdena) mellan aktiva utträden och inflyttningsnetto på aggregerad stiftsnivå är obetydlig trots att förhållandet mellan dessa två faktorer stärkts något över åren. Låt oss nu undersöka närmare huruvida det finns samband mellan enskilda människors val att träda ur Svenska kyrkan och deras flyttningar.

Forskningsprojektet *Kyrkotillhörighet under förändring*, som denna artikel är en del av, har efter en förnyad etikprövning hos Etikprövningsmyndigheten fått tillgång till SCB:s registerdata (SCB:s MONA-miljö) på individnivå med variabler som mäter socioekonomisk bakgrund, kyrkotillhörighet samt information om lägenhetsnummer (år 2010 och framåt) och församling för perioden 2000–2018. Ett statistiskt urval på drygt 280 000 personer som år 2011 var över 18 år och medlemmar i Svenska kyrkan utgör den så kallade panelen för denna studies analyser.¹⁶ Dessa panelindivider

¹⁶ De statistiska analyserna av paneldata (det vill säga statistik om samma individer under olika år) gjordes i MONA:s virtuella miljö som garanterar datamaterialets anonymitet. Samtidigt som forskaren har tillgång till hela registerinformationen innebär en sammanslagning av data från samtliga år under 2000–2018 att datafilen blir så stor att miljön kräver analyser av urval för att kunna göra statistiska körningar på sammanslagna data.

följs fram till och med 2018. Analyserna har gjorts i SCB:s MONA-miljö.¹⁷ Innan de huvudsakliga resultaten redovisas kan det här vara värt att notera att de även gäller i ljuset av alternativa förklaringar för utträden som kan bero på kön, ålder, födelseland, utbildning, samsättning, civilstatus, inkomst, dop, konfirmation och eventuell emigration från Sverige. Dessutom tar analysmodellerna hänsyn till den kommutyp som individer bor i, kalenderåret, befolkningsförändring samt utträdesnetto (skillnaden mellan andel utträden och inträden i individens församling). Slutligen undersöktes också eventuella effekter av olika typer av flytt: flytt till en annan församling inom samma kommun, flytt till en annan kommun inom samma län och flytt till ett annat län.

Två breda grupper av analysmodeller för paneldata har använts för att undersöka utträden från Svenska kyrkan. Den ena modellkategorin, som på engelska kallas population-averaged, kan översättas till populationsgenomsnittlig modell. Resultaten från en sådan modell visar huruvida det finns aggregerade skillnader i utträden bland två slumpmässigt utvalda personer i hela den statistiska populationen, där den ena personen ingår i gruppen stannare och den andra i gruppen flyttare. Den andra modellkategorin kallas istället för subjekt-specifik, vilket innebär att tolkning av resultaten görs i ljuset av de förändringar som sker hos enskilda individer vad gäller de olika förklarande faktorerna för utträden.

I den populationsgenomsnittliga sambandsanalysen visar resultaten att sannolikheten för utträden från Svenska kyrkan i genomsnitt är högre bland gruppen flyttare än stannare. Däremot är effekten av flytt inte statistiskt signifikant om subjekt-specifika sambandsanalyser tillämpas för att undersöka utträden. Den statistiska effekten av flytt på utträden förblir icke-signifikant när man fokuserar på förändringarna i tid hos och en samma individ som ingår i panelen – särskilt för analyser under 2010-talet.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I tidigare forskning har relativt lite uppmärksamhet riktats på det eventuella sambandet mellan människors flyttar och beslut att lämna Svenska kyrkan. Denna artikel har med hjälp av statistik och enkät-svar undersökt eventuella samband mellan utträden och flyttningar för att bidra till en fördjupad förståelse av den geografiska dimensionens betydelse för medlemskap i Svenska kyrkan.

---

¹⁷ Notera dessutom att ytterligare tre statistiska körningar gjordes med utgångspunkt i åren 2001, 2005 och 2010 som resulterade i liknande resultat för relationen mellan flyttar och utträden.

Det redovisade datamaterialet visar att fler medlemmar väljer att träda ur kyrkan under kyrkovalsåren eller när förtroendet för kyrkan brustit. Det finns tydliga tecken på att en sviktande religiositet och oviljan att betala kyrkoavgiften fortsatt är mycket vanliga bevekelsegrunder för medlemmars val att lämna Svenska kyrkan. Bara en procent av dem som lämnat kyrkan uppger att flytt var det avgörande skälet. Dessutom har artikeln redovisat att de geografiska skillnaderna mellan stad och land visar tecken på att minska över tid.¹⁸

Fokuserar vi på specifika stift med utgångspunkt i relationen mellan flyttnetto och aktiva utträden finns det absolut inga tecken på ett statistiskt signifikant samband. Däremot visar resultaten från sambandsanalyserna att andelen utträdare är signifikant högre bland flyttare än stannare om vi utgår från aggregerade data som jämför två olika slumpmässigt utvalda personer i befolkningen. Dessa aggregerade resultat stämmer väl överens med tidigare studier.¹⁹ Samtidigt visar resultaten från subjekt-specifika sambandsanalyser att den statistiska effekten av en och samma persons flyttar på dennes val att träda ur kyrkan eller vara kvar som medlem inte är signifikant – särskilt inte efter 2000-talets första decennium.²⁰

Sammantaget pekar resultaten i analyserna på att det finns andra omständigheter än en eventuell flytt som generellt sett och över tid väcker tankarna om att lämna kyrkan hos en och samma medlem. Rimliga förklaringar kan vara baserade på människors egna existentiella resonemang kring medlemskapets betydelse eller ekonomiska aspekter av medlemskapet. Det kan också bero på hur mottagande församlingar väljer att ta kontakt med den nyinflyttade. Fortsatta studier skulle därför kunna bidra med att visa hur församlingar i kommuner med stor inflyttning möter nyinflyttade i sin nya hemmiljö.

REFERENSER

- Bromander, Jonas (2011), *Svenska kyrkans medlemmar*, Stockholm: Verbum.
- Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018), *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Davie, Grace (1990), "Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain?", *Social Compass*, vol.37, (4), 455-469.
- Jonsson, Pernilla (2016), "Utträdesmönster", *Nyckeln till Svenska kyrkan*.

18 Dock finns det fortfarande en huvudstadseffekt som undersöks i en kommande vetenskaplig artikel.

19 Sandberg, 2013.

20 Däremot syns tydligt i alternativa analyser att effekten av flytt till Stockholms stad är signifikant och positiv på utträden.

- Jonsson, Pernilla (2017), "Ut- och inträden – en ökad rörlighet i medlemskapet", *Nyckeln till Svenska kyrkan*.
- Kyrkokansliet (2016), *Granskning av Svenska kyrkan i Aftonbladet och Ekot*, <https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1475620>, hämtad: 2016-06-03.
- Kyrkokansliet (2019), *Ekonomi - finansiering av kyrkans arbete*, <https://www.svenskakyrkan.se/ekonomi>, hämtad: 2020-03-20.
- Lund, Rolf Lyneborg, Jørgensen, Anja & Riis, Ole Preben (2019), "Social Geographical Patterns in Membership of the Established Church in Denmark", *Nordic Journal of Religion and Society*, vol.32, (01), 55-70.
- Mellander, Charlotta & Bjerke, Lina (2017), *De ungas flykt till staden*. In Josefina Syssner, Sören Häggroth & Ulf, Ramberg (eds.) et al., *Att äga framtiden : Perspektiv på kommunal utveckling*, Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Sandberg, Andreas (2013), "Utträden bland unga flyttare", *Nyckeln till Svenska kyrkan*.
- SCB (2020), *Flyttar inom Sverige*, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/flyttar-inom-sverige/>, hämtad: 2020-02-20.
- Sundback, Susan (1989), *Sekularisering och kyrkotrohet i Danmark : ett sociologiskt fallstudium av utträden i Århus 1930-1981*, Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Sundback, Susan (1991), *Utträdet ur Finlands lutherska kyrka : kyrkemedlemskapet under religionsfrihet och sekularisering*. Åbo; Pargas: Åbo akademis förlag ; Distribution, Tidningsbokhandeln.
- Svenska kyrkans utredningar (2003), "Utredningar som utmanar. Analys av de processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan, 2003:2".

Kapitel 5

Effekter av höjda kyrkoavgifter på utträden

PERNILLA JONSSON & TIGRAN BABAJAN

Svenska kyrkan står i en tid då existentiella frågor om liv och död — vad det innebär att vara människa och varje människas värde — tränger sig på både i spåren av coronapandemin och ett samhälle där välfärd och omsorg står under stor press. Tillsammans med andra delar av civilsamhället och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) mobiliserar Svenska kyrkan stöd till äldre i hela landet, församlingar möter ökade diakonala behov och människor i ensamhet eller sorg. Samtidigt har kyrkan att förhålla sig till en religiös praktik i förändring, med färre som firar gudstjänst och ber, och där ett livslångt medlemskap inte längre är självklart. Även om Svenska kyrkan utifrån sin geografiska församlingssyn har ett ärende till var och en inom församlingens gränser är medlemmen tillsammans med vigda och förtroendevalda del i det gemensamma uppdraget att bära evangelium och därmed en resurs i att vara folkkyrka.¹ Därtill är intäkterna från kyrkoavgifterna basen för all den rika verksamhet som bedrivs i Svenska kyrkans församlingar.

Svenska kyrkan är en kyrka med stora resurser, såväl i människor (5,8 miljoner medlemmar, 22 000 anställda och mångdubbelt antal ideella och förtroendevalda) som i andra tillgångar i form av fastigheter, skog, mark och kapital. Förutsättningarna skiljer sig dock kraftigt mellan olika församlingar och olika delar av landet. Ökade aktiva utträden och generationseffekten, då färre döps än antalet medlemmar som dör, påverkar intäkterna negativt. Om inte trenden bryts förväntas antalet medlemmar minska med ytterligare drygt 1 miljon medlemmar fram till 2030. Det skulle fortfarande innebära ett betydande antal medlemmar – 4,7 miljoner – men en minskning

---

1 Kyrkoordningen 2 kap. 1 § (s. 6).

med cirka 20 procent.² Detta skulle medföra ett påtagligt intäktsstapp, då kyrkoavgifterna utgör 60 procent av Svenska kyrkans intäkter, motsvarande 14,3 miljarder kronor 2019. Under senare år har förlusten av medlemmar kunnat kompenseras med att Svenska kyrkans medlemmar haft en hög sysselsättningsgrad, låg arbetslöshet och högre inkomst än genomsnittet för riket, samt den nationella nivåns resultat från kapitalförvaltningen.

Syftet med denna studie är att undersöka i vilken mån förändringar i kyrkoavgifter påverkar aktiva utträden. Frågan är aktuell då en avmattning av en lång period av god konjunktur i och med coronapandemin lett till en kraftig inbromsning och stigande arbetslöshet. I vilken mån störningen blir en kortvarig nedgång eller en längre recession vet vi ännu inte, men nedgången har en direkt påverkan på de resurser som är förutsättningar för mycket av den verksamhet som sker i våra församlingar.

KYRKOMEDLEMSKAP I RELATION TILL KRIS OCH PRIVATEKONOMI

Globalt definierar sig fler som troende idag än för några decennier sedan. Detta beror på ökad religionsfrihet, befolkningstillväxt och religiös väckelse i vissa delar av världen. I andra delar ritas den religiösa kartan om av migration och en ökad sekularisering.³ I Europa lämnar allt fler de traditionella religiösa institutionerna. Prognoserna för de lutherska och katolska kyrkorna i Tyskland motsvarar ett tapp på cirka 1 procent av medlemmarna per år, vilket innebär en tillhörighet motsvarande 40 procent av befolkningen 2030 och 25 procent 2060.⁴ Minskningstakten liknar ungefär den genomsnittliga medlemsminskningen i Sverige, även om tappet har varit betydligt högre enstaka år då de aktiva utträdena varit särskilt många (se kapitel 4, Medlemmars flyttmönster och utträden ur Svenska kyrkan – finns det samband?). Utträdena har även i våra nordiska grannländer varit höga de senaste åren, även om utvecklingen i Danska folkkyrkan har gått i en annan riktning de senaste åren.⁵

Tidigare studier har visat att sannolikheten för att träda ut är särskilt hög bland unga, urbana män. Lika vanliga är utträdena i de nordiska

2 Svenska kyrkan statistik och prognoser, <http://statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor/App/#/prognosrapport>. Patrik Svensson (2019), "Svenska kyrkans medlemmar 2030", *Nyckeln till Svenska kyrkan*, s. 75–87.

3 <http://www.pewforum.org/2018/06/13/the-age-gap-in-religion-around-the-world/>

4 Fabian Peters, Wolfgang Ilg, & David Gutmann (2019), Demografischer Wandel und nachlassende Kirchenzugehörigkeit: Ergebnisse aus der Mitgliederprojektion der evangelischen und katholischen Kirche in Deutschland und ihre Folgen für die Religionspädagogik. <https://doi.org/10.1515/zpt-2019-0023>.

5 <https://www.folkekirken.dk/aktuelt/nyheder/stadig-faerre-melder-sig-ud-af-folkekirken>, <http://www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/ind-og-udmeldelser/>.

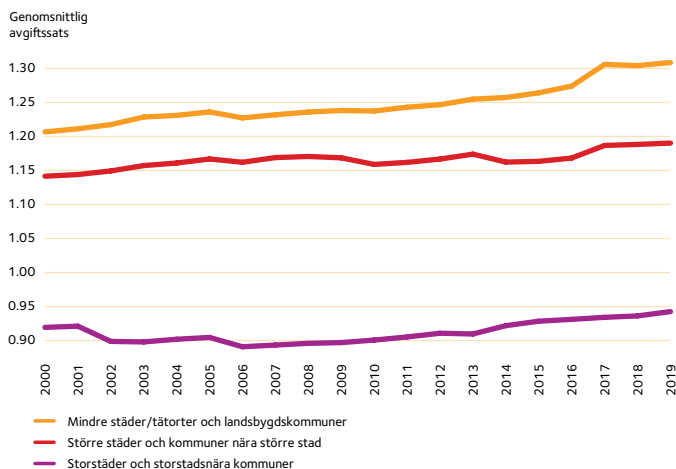
huvudstadsregionerna och utträden är tydlig kopplade till inkomst.⁶ Indikationer på att den individuella ekonomin spelar roll för utträde är även att de är särskilt frekventa vid tiden för utskick av deklara-tionsblanketter och slutskattebesked. De som lämnar kyrkan har också högre inkomst än såväl inträdarna som medlemskåren i sin helhet. Å andra sidan finns de med lägre inkomster som i en situation med arbetslöshet eller långa sjukskrivningar upplever sig tvingade att skära ned alla utgifter, inklusive kyrkoavgiften, trots att medlem-skapet upplevs som viktigt för dem.⁷

Vad händer vid kraftiga konjunkturförändringar eller andra för-ändringar i den egna privatekonomin? En brittisk studie tyder på att inkomstminskning under finanskrisen 2008 inte hade någon inver-kan på religiös tillhörighet eller praktik. Däremot upplever religiöst aktiva inte en privatekonomisk kris lika negativ och är mer tillfreds-ställda med livet.⁸ En studie från Tyskland, som bygger på analyser av data från medlemmar i den evangeliska kyrkan och romersk-katolska kyrkan, visar att det ekonomiska argumentet för ens medlemskap i kyrkan står i centrum under två specifika faser i livet. Den första är när medlemmar får sitt allra första jobb och ser hur mycket de betalar i skatt till sin församling. Många av dem som lämnar kyrkan i detta skede gör sannolikt det medvetna valet att minska sina personliga utgifter knutna till medlemskapet i kyrkan. Den andra fasen inträffar enligt studien när kvinnliga medlemmar, som återgår till sitt ordi-narie arbete efter en avslutad föräldraledighet, inser hur mycket de betalar till kyrkan.⁹ Översatt till svenska förhållanden, där med-lemmar i Svenska kyrkan betalar en kyrkoavgift och inte en skatt, innebär det att det ekonomiska argumentet för eller mot ens med-lemskap i kyrkan primärt borde vara kopplat till förhållandet mellan medlemmars privatekonomi och den kyrkoavgift de betalar till sin församling. Hypotesen är således att en höjning av kyrkoavgift leder till ökade utträden. Under perioden 2011–2018 har främst höjningar, men även sänkningar gjorts i kyrkoavgiftssatsen. I genomsnitt ligger själva kyrkoavgiften på 1,03 procent av årsinkomsten, men skillnaden i avgiftssats är stor mellan olika församlingar. Av figur 1 framgår att kyrkoavgiftssatserna i Svenska kyrkans församlingar under lång tid varit lägre i storstadsområdena och högst i landsbygdsförsamlingar. Lägst är kyrkoavgiften i Bromma församling i Stockholm och högst

-
- 6 Lüchau, Peter & Andersen, Peter B (2012), "Socio-economic factors behind disaffilia-tion from the Danish national church", *Nordic Journal of Religion and Society*, vol.25, (1), 27-45; Urstad, Sivert Skålvoll (2017), "The Religiously Unaffiliated in Norway", *Nordic Journal of Religion and Society*, vol.30, (01), 61-81.; Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018), *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- 7 Bromander & Jonsson (2018), s. 34-35, 54-55 och 81.
- 8 Ingrid Storm (2017), "Does Security Increase Secularity? Evidence from the British Household Panel Survey on the Relationship between Income and Religious Service Attendance", *Journal of Religion in Europe* 10, s. 328-349.
- 9 Riegel, Ulrich, Gutmann, David, Peters, Fabian & Faix, Tobias (2019), "Does Church Tax Matter?", *International Journal of Practical Theology*, Vol. 23, s. 168.

i Akeböck församling på Gotland, 0,66 respektive 1,85 procent. Här brottas församlingar med samma problematik som våra kommuner – att ekonomin sätts under press med vikande andel i yrkesverksam ålder men samma behov av verksamhet och underhåll av byggnader.

FIGUR 1. KYRKOAVGIFTSSATSER I SVENSKA KYRKANS FÖRSAMLINGAR (2000–2019)

Källa: Svenska kyrkan.

Anmärkning: Författarna vill rikta ett stort tack till Lena Hognesius och Jan Östlund för deras hjälp med att ta fram uppgifterna om kyrkoavgiftssatserna i Svenska kyrkans församlingar.

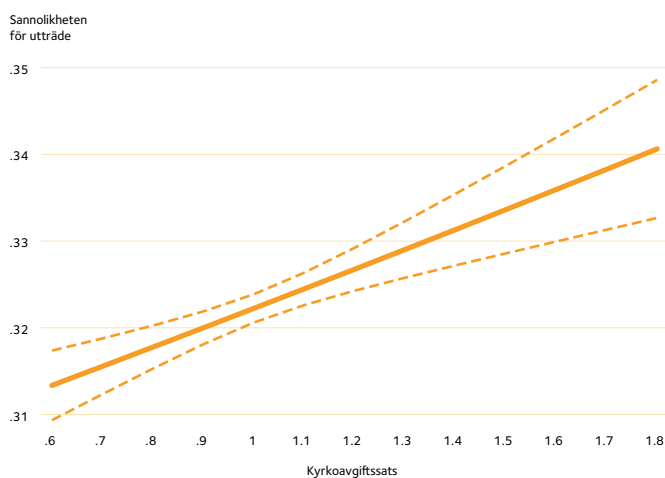
PRELIMINÄRA RESULTAT TYDER PÅ ÖKADE UTTRÄDEN VID HÖJD KYRKOAVGIFT

För att mäta i vilken grad höjda kyrkoavgifter påverkar utträden utgår vi från samma data som i föregående kapitel, paneldata (2011–2018). Utifrån individdata och uppgifter om kyrkoavgiftssats i den församling där varje individ tillhör (eller tillhörde före utträde) analyseras utträden både utifrån den genomsnittliga populationen och genom att följa individer över tid. Resultaten är preliminära och studien kommer att publiceras i sin helhet i en kommande publikation.¹⁰

¹⁰ I vår undersökning av utträden ur Svenska kyrkan ingår dels individdata på exempelvis kön, ålder, bostadsort, inkomst, utbildning och civilstånd etc. (SCB Mona data), dels uppgifter om kyrkoavgiftssats och förändring av den i församlingen där individen är skriven. Studien omfattar perioden 2011–2018 och bygger på preliminära körningar på paneldata med ett obundet slumpmässigt urval med över 215 000 unika individer över 18 år som var medlemmar i Svenska kyrkan i 2011. Från 2008 och framåt har kyrkoavgiftssatserna registrerats i KOB. Fram till 2013 ingick begravningsavgiftssatsen för medlemmar i kyrkoavgiftssatsen. Från och med 2017 har folkbokföring på LKF upphört, därefter rapporteras avgifter på enhetsid till Skatteverket.

Som framgår av figur 2 visar de preliminära resultaten på en tydlig samvariation mellan förändringar i kyrkoavgiftssats och medlemskap. Totalt sett ökar sannolikheten hos den genomsnittliga medlemmen att träda ut när kyrkoavgiften höjs. Av figur 2 framgår att om kyrkoavgiftssatsen höjs med 0,1 procent så är sannolikheten för ett utträde i genomsnitt över 1 procent högre än om den är oförändrad.¹¹ Genom att använda anonymiserade data på individnivå¹² går det även att följa hur kyrkoavgiftssatser samvarierar med individers beslut att träda ut ur Svenska kyrkan. Figur 3 visar att detta samband även gäller då hänsyn tas till individspecifika faktorer. Vi vet dock från tidigare studier att framförallt bakgrundsfaktorer som utbildning, inkomst, kön och ålder också påverkar sannolikheten för utträden. Kvinnor och äldre är mindre benägna att träda ut, medan yngre och framförallt yngre män är mer benägna att träda ut. Utträdesbenägenheten ökar med högre inkomst och utbildning, och varierar även beroende på bostadsort. Relationen till kyrkan genom dop och konfirmation ökar som förväntat sannolikheten att stanna kvar som medlem.¹³

FIGUR 2. SANNOLIKHETEN FÖR UTTRÄDE OCH KYRKOAVGIFTSSATSER – GENOMSNITTLIGA POPULATIONSEFFEKTER (2011–2018)

Källa: SCB MONA.

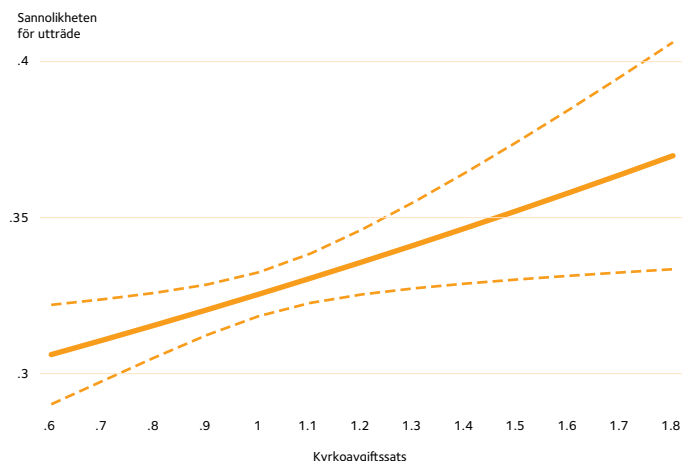
Anmärkning: De streckade linjerna visar konfidensintervallen (95 procent).

¹¹ Vi har räknat grovt enligt följande: $(0,332 - 0,319) / 0,319 \cdot 100 \approx 1,25\%$. Läsaren kan utifrån samma figur göra egna uträkningar för alternativa scenarion av relevans för ens egen församling.

¹² SCB, MONA-data.

¹³ Bromander & Jonsson 2018; Sandberg, Ganebo Skantz & Sjölin 2019.

FIGUR 3. SANNOLIKHETEN FÖR UTTRÄDE OCH KYRKOAVGIFTSSATSER – INDIVIDSPECIFIKA EFFEKTER (2011–2018)

Källa: SCB MONA.

Anmärkning: De streckade linjerna visar konfidensintervallen (95 procent).

AVSLUTNING

Denna text redovisar preliminära resultat av en studie där vi i en modell prövar vilka faktorer som har störst inverkan på valet att lämna kyrkan. Även om resultaten är preliminära så är det tydligt att en höjning av kyrkoavgiften har en direkt effekt på människors val i fråga om sin kyrkotillhörighet. Ekonomiska argumentet för att lämna Svenska kyrkan kan komma att aktiveras i en högre grad bland medlemmar främst i de församlingar som väljer att höja kyrkoavgiften. Detta är alltså en betydelsefull kunskap att väga in i en situation där många församlingar de kommande åren behöver förhålla sig till minskade intäkter, på kort sikt i spåren av coronapandemin och på längre sikt i relation till höga aktiva utträden och generationsväxling.

Utträdena följer en trend av sekularisering och individualisering i hela Västeuropa. Samtidigt visar studier att trots sekel av modernisering och urbanisering så tar religionen plats i det offentliga rummet och visar tecken på vitalitet, om än inte inom de traditionella religiösa institutionerna. Ökade utträden är inte fråga om naturlagar, utan i vilken mån det kristna budskapet som förmedlas eller kyrkan som institution upplevs som relevant genom att relatera till människors dagliga utmaningar i livet.

REFERENSER

- Bromander, Jonas & Jonsson, Pernilla (2018), *Medlemmar i rörelse: en studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*, Uppsala: Svenska kyrkan.
- Lüchau, Peter & Andersen, Peter B (2012), "Socio-economic factors behind disaffiliation from the Danish national church", *Nordic Journal of Religion and Society*, vol.25, (1), 27-45
- Peters, Fabian, Wolfgang Ilg, & David Gutmann (2019), *Demografischer Wandel und nachlassende Kirchenzugehörigkeit: Ergebnisse aus der Mitgliederprojektion der evangelischen und katholischen Kirche in Deutschland und ihre Folgen für die Religionspädagogik*. <https://doi.org/10.1515/zpt-2019-0023>.
- Riegel, Ulrich, Gutmann, David, Peters, Fabian & Faix, Tobias (2019), "Does Church Tax Matter?", *International Journal of Practical Theology*, Vol. 23, s. 168.
- Storm, Ingrid (2017), "Does Security Increase Secularity? Evidence from the British Household Panel Survey on the Relationship between Income and Religious Service Attendance", *Journal of Religion in Europe* 10, s. 328-349.
- Svensson, Patrik (2019), "Svenska kyrkans medlemmar 2030", *Nyckeln till Svenska kyrkan*, s. 75-87.
- Urstad, Sivert Skålvoll (2017), "The Religiously Unaffiliated in Norway", *Nordic Journal of Religion and Society*, vol.30, (01), 61-81.

Kapitel 6

Utvecklingen av Svenska kyrkans ekonomi 2019

ANN-MARI HEDMAN OCH JAN ÖSTLUND

Årets resultat för Svenska kyrkan 2019 uppgick till 2,9 miljarder kronor, vilket var två miljarder högre än 2018. Resultatförbättringen beror framförallt på den kraftiga uppgången på de finansiella marknaderna under 2019. Den nationella nivåns resultat från kapitalförvaltningen förbättrades med 1,4 miljarder kronor varav hälften bestod av orealiserad värdeförändring på värdepappersinnehaven. Till en mindre del förklaras resultatförbättringen även av ett högre finansnetto hos församlingar, pastorat och stift samt av att den lokala nivåns verksamhetsresultat förbättrades under 2019 jämfört med året innan. Intäkten från kyrkoavgiften ökade dock marginellt under samma år.

Coronapandemins utbredning under 2020 väntas under de närmaste åren få stor inverkan på Svenska kyrkans ekonomi.

FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT¹

ÅRETS RESULTAT

Årets resultat för församlingarna uppgick till 1 304 miljoner kronor, vilket innebär att resultatet steg med 372 miljoner kronor jämfört med fjolåret. Förbättringen av årets resultat är till största delen att hänföra till finansnettot. Församlingarna lyckades dock, den blygsamma utvecklingen av intäkten från kyrkoavgiften till trots, förbättra även verksamhetsresultatet under 2019. Detta inte minst tack vare att kostnadsökningstakten hos församlingarna under året växlade ned till att motsvara inflationstakten.

---

1 Siffror inom parantes avser 2018.

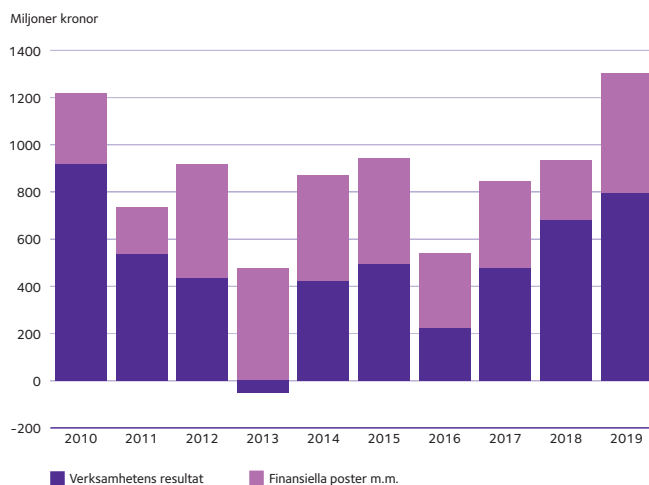
TABELL 1. ÅRETS RESULTAT FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljoner kronor	2019	Förändring jämf fg år	
Intäkter	21 735	524	2,5 %
Kostnader	-20 939	-409	-2,0 %
Verksamhetens resultat	796	115	17 %
Finansnetto mm	508	257	102 %
Årets resultat	1 304	372	40 %

Aggregerat på stiftsnivå så ökade verksamhetsresultatet som mest bland församlingarna i Stockholms stift till följd av en förhållandevis låg kostnadsökningstakt där under 2019. Den högsta förbättringen av årets resultat under 2019 noterades bland församlingarna i Lunds stift, där finansnettot förbättrades kraftigt jämfört med 2018.

INTÄKTER

FIGUR 1. ÅRETS RESULTAT

Församlingarnas verksamhetsintäkter ökade med 2,5 procent (3,8) eller 524 miljoner kronor jämfört med 2018. Närmare hälften av ökningen kommer från begravningsavgiften, som är den näst största intäktskällan efter kyrkoavgiften.

Under 2019 ökade församlingarnas intäkt från kyrkoavgiften² med 0,7 procent (5,3). Den låga ökningstakten på intäkten beror inte minst på att takten på medlemmarnas utträden växlade upp betydligt under 2016. Avgiftsunderlagets (den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten för Svenska kyrkans medlemmar) ökningstakt 2017 växlade ned till 1,5 procent, vilket var mer än en halvering av den ökningstakt som rådde året innan.

Ökningstakten på intäkten från begravningsavgiften om 5,5 procent var lite lägre än fjolårets ökningstakt. Invånarna betalade under 2019 begravningsavgift efter en och samma procentsats, 0,253 procent, i de kommuner i Sverige där Svenska kyrkan är begravningshuvudman (undantag är Stockholms kommun och Tranås kommun).

Intäkten från kyrkoavgiften påverkas som nämnts ovan av minskat antal medlemmar, vilket däremot inte intäkten från begravningsavgiften gör. Det var fler församlingar än året innan som höjde nivån på kyrkoavgiftssatsen inför 2019, vilket bidrog till att den genomsnittliga kyrkoavgiftssatsen för landet som helhet steg till 1,03 (1,02) kronor per intjänad hundralapp (inklusive stiftsavgift) under 2019.

Utdelningen från prästlönetillgångar till församlingarna sjönk under 2019 med 5,5 procent. En svag utveckling på de finansiella marknaderna mot slutet av 2018 bidrog till den totalt sett lägsta utdelningsnivån under 2019 på mer än tio år. Som mest sjönk utdelningen till församlingarna i Strängnäs stift med mer än fem miljoner kronor. Det råder stora skillnader i församlingarnas rätt till andelar i avkastningen. Dessa fastställda andelstal har sitt ursprung långt tillbaka i tiden. Detta medför att vissa församlingar under ett år kan få en relativt hög utdelning från tillgångarna, medan andra inte får någon utdelning alls.

Erhållna gåvor och bidrag steg med 2,8 procent. Den största posten i detta intäktslag utgörs av kyrkoantikvarisk ersättning om 460 miljoner kronor, som Svenska kyrkan varje år får från staten.³ Den

2 Kyrko- och begravningsavgift samlas in på samma sätt som en skatt och innehåller två delar, förskott och slutavräkning. 2019 års förskott baserades på 2017 års kommunalt beskattningsbara inkomster, som var färdiggranskade i november 2018. Det innebär att 2019 års kyrko- och begravningsavgift kan fastställas först när Skatteverket har granskat alla deklARATIONER för inkomstår 2019, det vill säga i november 2020.

Samtidigt som Svenska kyrkan fick ett förskott för 2019 gjordes även en slutlig beräkning av 2017 års kyrkoavgift (som även den baserades på ett förskott, nämligen på 2015 års kommunalt beskattningsbara inkomst). Beloppet för slutavräkning avseende 2017 räknades därmed fram på grundval av skillnaden mellan medlemmarnas kommunalt beskattningsbara inkomster år 2017 och motsvarande inkomster år 2015, multiplicerat med den kyrkoavgiftssats som kyrkofullmäktige i församlingen hade fastställt för 2017.

3 Svenska kyrkan får varje år kyrkoantikvarisk ersättning från staten, som ska användas till antikvariska överkostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena (kyrkobyggnader, kyrkliga inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser). Den statliga ersättningen uppgick till 460 miljoner kronor år 2019.

kyrkoantikvariska ersättning som församlingarna intäktsförde under 2019 var något högre jämfört med året innan, men det var bidrag som församlingarna fått till egen specificerad verksamhet som ökade mest under året.

Nettoomsättningen ökade med 1,5 procent under året. Exempel på intäktsslag är gravskötselintäkter, hyresintäkter och intäkter från näringsverksamhet. Nivån på övriga verksamhetsintäkter ökade kraftigt under året och innehåller intäktsslag som inte ingår i församlingarnas löpande verksamhet, exempelvis reavinst vid fastighetsförsäljning och försäkringsersättningar.

TABELL 2. INTÄKTER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS RESULTATRÄKNING

Miljoner kronor	2019	Förändr jämf fg år	
Kyrkoavgift	14 300	95	0,7 %
Begravningsavgift	4 972	259	5,5 %
Ekonomisk utjämning	-929	9	1,0 %
Utdelning prästlönetillgångar	225	-13	-5,5 %
Erhållna gåvor och bidrag	1 464	40	-2,8 %
Nettoomsättning	1 365	20	1,5 %
Övriga verksamhetsintäkter	338	115	51,6 %
Summa intäkter	21 735	525	2,5 %

KOSTNADER

Kostnaderna i resultaträkningen ökade under 2019 med 409 miljoner kronor eller 2,0 (3,2) procent. Detta var marginellt högre än inflationstakten mätt i KPI och lägre än kommunernas kostnadsökningstakt om 2,4 procent.

Personalkostnaden, som ökade med 1,2 (2,9) procent, utgör nästan 60 procent av kostnaderna och är därmed den enskilt största kostnadsposten i resultaträkningen. Antalet anställda (omräknat till heltidstjänster) bland församlingarna uppgick 2019 till 21 445 vilket var 132 färre jämfört med fjolåret. Förändringen av genomsnittlig personalkostnad per anställd uppgick till 1,9 procent 2018, vilket var en lägre ökningstakt jämfört med året innan.

Övriga externa kostnader ökade under året med 201 miljoner kronor eller 2,9 (2,8) procent.

Församlingarnas driftskostnader redovisas efter en redovisningsmodell som har den grundläggande uppgiften i fokus. Eftersom redovisningsmodellen innehåller interna poster i både intäkter och

kostnader, överensstämmer inte summan intäkter och kostnader i driftsredovisningen med resultaträkningens intäkter och kostnader. För 2019 fördelar sig driftskostnaderna enligt tabellen nedan.

TABELL 3. KOSTNADER ENLIGT FÖRSAMLINGARNAS DRIFTSREDOVISNING

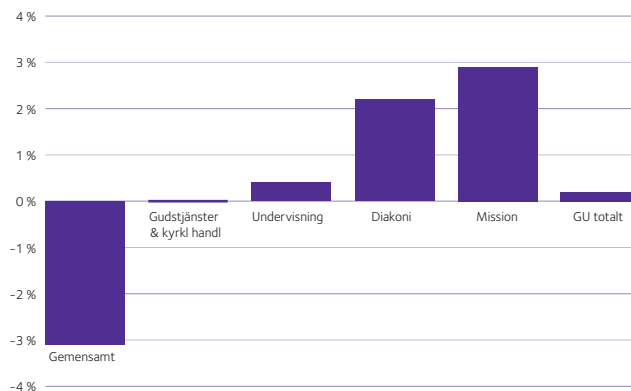
Miljoner kronor	2019	Förändr	föreg år	Andel
Grundläggande uppgiften	7 368	4	0,1 %	44 %
Övrig kyrklig verksamhet	1 815	134	8,0 %	11 %
Ledning och styrning	816	16	2,0%	5 %
Stödjande verksamhet	6 617	76	1,2 %	40 %
S:a kyrklig verksamhet	16 616	230	1,4 %	100 %
Begravningsverksamhet	5 382	189	3,6 %	
Summa kostnader	21 998	419	1,9 %	

Trots att kostnadsökningstakten inom begravningsverksamheten växlade ned under 2019, var den ändå betydligt högre i förhållande till förändringen inom den kyrkliga verksamheten.

Inom den kyrkliga verksamheten var det kostnaderna inom övrig kyrklig verksamhet som ökade mest, medan kostnaderna inom den grundläggande uppgiften totalt sett knappt förändrades. Inom övrig kyrklig verksamhet ökade kostnaderna för skattepliktig rörelse (olika former av näringsverksamhet) med 7,8 procent, medan kostnaderna för övrig församlingsverksamhet steg med 16,0 procent. Exempel på övrig församlingsverksamhet är kulturaktiviteter och krisberedskap. Stödjande verksamhet i driftsredovisningen omfattar stödfunktioner till den grundläggande uppgiften som exempelvis administration och kostnader för fastigheter och lokaler. I tabell 3 ovan syns att den stödjande verksamheten tar, med sina betydande kostnader för fastighetsförvaltning, nästan stora lika resurser i anspråk som den grundläggande uppgiften.

Den grundläggande uppgiften utgör det enskilt största området inom den kyrkliga verksamheten. Kostnaderna uppgick till 7,4 miljarder kronor 2019 och innehåller kostnader som knyter an till församlingarnas uppgift att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Figur 2 visar förändringen av kostnaderna per verksamhet under 2019 jämfört med 2018.

FIGUR 2. FÖRÄNDRING AV KOSTNADER INOM DEN GRUNDLÄGGANDE UPPGIFTEN 2018–2019

De två största verksamheterna, gudstjänster och kyrkliga handlingar samt undervisning, hade i princip ingen kostnadsökning under året. Detta har bidragit till att kostnadsmassan totalt sett för den grundläggande uppgiften knappt förändrades under 2019. Missionsverksamhetens kostnadsminskning under fjolåret vändes däremot under 2019 till en kostnadsökning.

FINANSNETTOT

Finansnettot (det vill säga skillnaden mellan de finansiella intäkterna och kostnaderna) uppgick till 508 miljoner kronor, vilket var 257 miljoner kronor högre än 2018. Det var framförallt högre rearesultat vid försäljning av aktier och aktiefonder samt återföring av tidigare års nedskrivningar på dessa som tillgångsslag som under det goda börsåret 2019 låg bakom förbättringen av finansnettot.

KAPITAL

De totala tillgångarna hos församlingarna ökade med 1 609 miljoner kronor till 40,0 miljarder kronor. Församlingarna investerade under året i både finansiella och materiella anläggningstillgångar. Skulderna till kreditinstitut ökade under året med 206 miljoner kronor till 1,9 miljarder kronor.

TABELL 4. BALANSRÄKNING FÖRSAMLINGAR OCH PASTORAT

Miljoner kronor	2019	2018
Materiella anläggningstillgångar	18 944	18 322
Finansiella anläggningstillgångar	9 482	8 695
Omsättningstillgångar	11 545	11 345
S:a tillgångar	39 971	38 362
Eget kapital	31 983	30 697
Avsättningar	64	76
Korta och långa skulder	7 924	7 589
S:a eget kapital och skulder	39 971	38 362

Rörelsekapitalet ökade under 2019 med 340 miljoner kronor till 7,2 miljarder kronor. Med rörelsekapital avses här omsättningstillgångar minskat med kortfristiga skulder. Ökningen av rörelsekapitalet under året beror på att värdet på omsättningstillgångarna steg, samtidigt som de kortfristiga skulderna totalt sett minskade. Församlingarnas rörelsekapital motsvarade i genomsnitt drygt sex månaders intäkt från kyrkoavgiften vid utgången av 2019. Men spridningen mellan församlingarna är stor. 17 procent av enheterna hade ett rörelsekapital som motsvarade mindre än en månads intäkt från kyrkoavgiften, medan 29 procent av enheterna hade ett kapital som översteg mer än ett års intäkt från kyrkoavgiften. 66 församlingar hade ett negativt rörelsekapital vid utgången av 2019.

STIFTEN

Stiftens totala verksamhetsintäkter ökade under 2019 med 1,3 procent, varav intäkten från kyrkoavgiften steg med 0,2 procent. Verksamhetsresultatet förbättrades jämfört med året innan till följd av lägre verksamhetskostnader och i likhet med församlingarna förbättrades finansnettot betydligt under 2019. Detta leder sammantaget till en förbättring av stiftens årsresultat för 2019 med totalt 74 miljoner kronor.

TABELL 5. ÅRETS RESULTAT FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2019	Förändring jämf fg år	
Intäkter	1 475	19	1,3 %
Kostnader	-1 453	14	1,0 %
Finansnetto mm	77	41	114 %
Årets resultat	99	74	

Omslutningen på stiftens balansräkningar har ökat, men skillnaden i finansiell styrka varierar mellan stiftens. Jämfört med församlingarna har stiftens en betydligt lägre andel av tillgångarna bundna i byggnader, mark och inventarier.

TABELL 6. BALANSRÄKNING FÖR STIFTEN

Miljoner kronor	2019	2018
Materiella anläggningstillgångar	323	270
Finansiella anläggningstillgångar	710	633
Omsättningstillgångar	735	786
S:a tillgångar	1 768	1 689
Eget kapital	1 354	1 256
Avsättningar	26	28
Korta och långa skulder	388	405
S:a eget kapital och skulder	1 768	1 689

NATIONELL NIVÅ

Den nationella nivåns årsresultat påverkas i väsentlig utsträckning av avkastningen på det gemensamma kapital som förvaltas på nationell nivå. Huvudkomponenterna i resultatet sammanfattas i följande tabell.

TABELL 7. NATIONELL NIVÅS RESULTATRÄKNING I SAMMANDRAG

Miljoner kronor	2019	2018	Jmf fg år
Avgift gemensam verksamhet	976	962	15
Utjämnings på församlingsnivå	-48	-24	-24
Utjämnings på stiftsnivå	-266	-285	19
Finansiellt stöd till församlingar	-5	-14	9
Nationell finansiering av verksamhet	-778	-799	22
Resultat före finansförvaltning	-121	-159	40
Finansförvaltning	1 581	134	1 446
Nettoresultat	1 460	-26	1 486

Avgift gemensam verksamhet är den del av kyrkoavgiften som finansierar verksamhet på nationell nivå. Avgiften uppgår till 7 öre per 100 kronor i avgiftsunderlag och ökade något under 2019 jämfört med föregående år.

Utjämnings på församlingsnivå avser nettot av inkomst- och kostnadsutjämnings mellan församlingarna. I det nya utjämningsystemet

är inte glesbygdsbidrag och diakonibidrag självfinansierande utan finansieras av avgift gemensam verksamhet.

Utjämnning på stiftsnivå består av kostnader i form av stiftsbidrag och kyrkunderhållsbidrag samt intäkter i form av utdelning från prästlönentillgångar.

Finansiellt stöd till stift och församlingar 2019 bestod av församlingsbidrag på sammanlagt 5 miljoner kronor. Bidraget var något lägre än föregående år och är avsett att öka anslutningen till den gemensamma IT-plattformen.

Finansiering av den nationella nivåns verksamhet inklusive fastighetskostnader är lägre än föregående år eftersom flera större projekt bland annat för migration av serverhallar och gemensamt fastighetsregister avslutades 2018.

Det positiva resultatet av finansförvaltningen för 2019 uppgick till 1 581 (134) miljoner kronor, som följd av den kraftigt positiva utvecklingen på finansmarknaderna under 2019 jämfört med 2018.

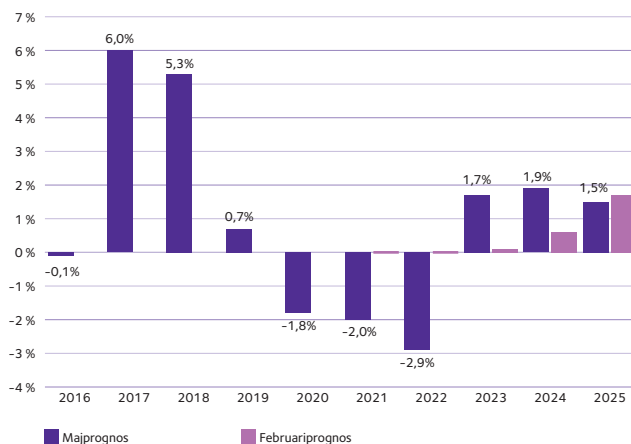
DE NÄRMASTE ÅREN

2019 års svaga ökning av intäkten från kyrkoavgiften om knappt en procent har flera orsaker. Under 2019 påverkas intäkten av de höga tal på medlemmarnas utträden som första gången gav sig till känna under 2016. Dessutom började tillväxttakten på sysselsättningen i Sverige att växla ned under 2017 som en följd av att konjunkturtoppen närmade sig. En fortsatt inbromsning av sysselsättningen och skatteunderlaget under 2018, kombinerat med ännu högre utträdestal under valåret 2017 jämfört med året innan, innebär att intäkten minskar med nästan två procent under innevarande år 2020.

Den nu pågående pandemin, som under det första kvartalet 2020 fick sitt fäste globalt, har fått en direkt och mycket kraftig inverkan på realekonomin i både Europa och USA. Tjänstesektorn, där bland annat rese- och restaurangbranschen ingår, lider svåra ekonomiska förluster på grund av den sociala distansering mellan människor som är nödvändig för att bromsa smittspridningen. Även i Sverige drabbas näringslivet hårt av krisen, men goda offentliga finanser och en centralbank som gör sitt bästa för att tillföra likvida medel i systemet är faktorer som kan bidra till att dämpa de negativa effekterna. Även de finansiella marknaderna världen över har påverkats kraftigt av smittspridningen, och börskurserna har fallit brant på bred front. I Sverige backade Stockholmsbörsens OMX-index, efter att per den 19 februari ha stått på sin högsta nivå någonsin, den 12 mars med hela 11,1 procent. Det var det största raset i svensk börshistoria.

Skatteunderlaget bedöms nu (april 2020) öka med endast 0,9 procentenheter år 2020 vilket är 1,5 procentenhet lägre jämfört med februariprognosen.⁴ Skillnaden beror på en markant lägre sysselsättningsnivå i samhället till följd av smittspridningen. Till detta kommer att skatteunderlaget för 2019 påverkas av åtgärder som ingår i ett av de ”krispaket” som regeringen presenterat tidigare under året. Det gäller möjligheten för enskilda näringsidkare och handelsbolag att avsätta en stor del av vinsten till periodiseringsfond när de deklarerar för 2019. Åtgärden beräknas sänka 2019 års skatteunderlag med över en procent. Nedreviderad prognos av medlemmarnas inkomster 2019 och 2020 resulterar i nedreviderad prognos för Svenska kyrkans intäkter 2021 och 2022, se figur 3.

FIGUR 3. ÅRLIG FÖRÄNDRING AV KYRKOAVGIFTSINTÄKT (INKL. SLUTAVRÄKNING)

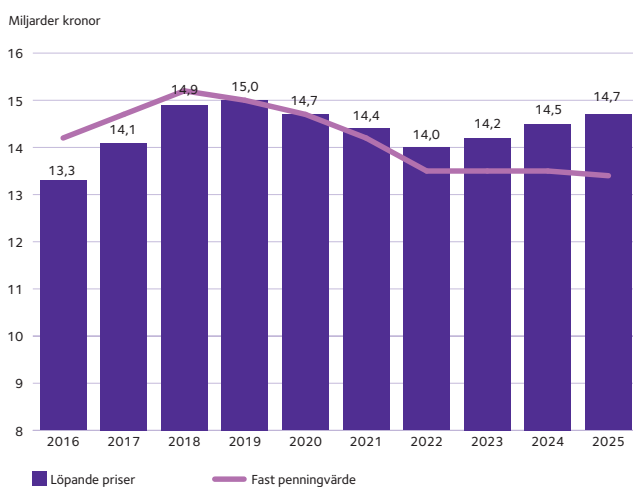
Nedjusteringen av intäktsprognosen för 2021 hänger samman med tidigare nämnda regeländring i deklarationen för 2019 för enskilda näringsidkare och handelsbolag. För intäktsår 2022 beror nedjusteringen i huvudsak på en stor nedgång i sysselsättning och löneökningar under innevarande år till följd av pandemin. SKR räknar sedan med en relativt stark konjunkturåterhämtning och skatteunderlagstillväxt redan under 2021. Till följd av detta kommer slutavräkningarna för åren 2021 och 2022 i form av rekylar inom 2023 och 2024 års intäkt från kyrkoavgiften, då avräkning görs mot 2021 och 2022 års låga nivåer på förskotten. Intäktsökningen under 2023 dämpas samtidigt något på grund av överdödlighet bland medlemmarna under 2020 till följd av pandemin.

4 Sveriges kommuner och regioner, cirkulär 2020:20

Nivån på kyrkoavgiftsintäkten påverkas således av medlemmarnas inkomster med två års eftersläpning. Exempelvis ligger medlemmarnas inkomster år 2019 till grund för Svenska kyrkans intäkt från kyrkoavgiften år 2021.

Figur 4 visar de totala intäktsbeloppen för åren fram till 2025, där effekterna av den årliga förändringen av intäkten från kyrkoavgiften enligt figur 3 är inräknade. Intäktsutvecklingen visas både i löpande priser (staplar) och i fast pris per 2020 (linje). Utvecklingen i fast pris är beräknad efter inflationsmättet KPIF (KPI med fast ränta).

FIGUR 4. KYRKOAVGIFTSINTÄKT FÖR SVENSKA KYRKAN (FÖRSAMLINGAR OCH STIFT)

De närmaste åren i väntar vi oss alltså att intäktsnivån, även uttryckt i löpande priser, sjunker förhållandevis kraftigt. Detta har inte hänt sedan åren efter finanskrisen. I löpande priser väntas, vid prognosperiodens slut, den intäktsnivå som gällde 2019 ännu inte ha återhämtats. Tar man dessutom hänsyn till inflationen innebär det, som framgår av figur 4, att intäkterna i reala termer blir betydligt lägre 2025 jämfört med idag.

Förutom kyrkoavgiften påverkas på kortare sikt även andra intäktslag inom Svenska kyrkan av pandemin. Det gäller avkastning från finansiella investeringar, utdelning från prästlönetillgångar, kollekter, gåvor och deltagaravgifter. Även utlandsförsamlingarna påverkas i form av lägre intäkter från serveringar och basarer. Denna utveckling ställer krav på stora kostnadsanpassningar inom Svenska kyrkan i närtid för att undvika större underskott i verksamheten under kommande år.

Ekonomiska nyckeltal för församlingarna inom Svenska kyrkan som helhet och för enskilda församlingar finns på intranätet, start sida: statistik.svenskakyrkan.se/statistiksidor/App/#/

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2020

Nyckeln till Svenska kyrkan utkommer en gång om året och har som ambition att presentera aktuella faktaunderlag och analyser för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, förtroendevalda och anställda. Årets Nyckel har ett brett innehåll fördelat på sex olika kapitel. Inledningsvis presenteras en reflekterande text om vad den pågående coronapandemin kan betyda för hur vi ser på den värld som omger oss. Därefter följer ett kapitel om betydelsen av kommunikation. Artikelns behandlar frågor om Svenska kyrkans kommunikativa förmåga och de faktorer som påverkar den. Den del av Svenska kyrkans verksamhetsstatistik som har att göra med det diakonala arbetet på församlingsnivå är under utveckling och ett av årets kapitel tar upp frågan om hur vi kan ta fram mätbara underlag för att beskriva och analysera denna verksamhet. I två av årets artiklar analyseras faktorer som kan tänkas påverka medlemmars beslut att lämna kyrkan. Den ena artikeln analyserar betydelsen av att flytta till en ny församling medan den andra undersöker hur förändringar av kyrkoavgiften kan påverka beslutet att träda ur kyrkan. Nyckeln avslutas som vanligt med en artikel som redovisar hur Svenska kyrkans ekonomi har utvecklats under det senaste året.